

PR
2898
D8S32

AA0003693975
UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA
LOS ANGELES

J. M. du Bourg.
Juni 1911

SHAKESPEARE

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

SHAKESPEARE

DOOR

ARTHUR VAN SCHENDEL

1910

AMSTERDAM

BIJ W. VERSLUYS

De liefde voor Shakespeare, in wie haar eenmaal gevoelde, groeit tot een hartstocht met de jaren.

In den beginne, als knaap, zaagt gij een der stukken op het tooneel, een der donkerste bijgeval, Hamlet. Dan kocht gij een boekje om het te lezen, in het Hollandsch of Duitsch, want Engelsch verstondt gij in dien tijd nog niet, de betoovering der verzen ving u, en het was met de zorg voor het schoolwerk gedaan. De spelers vergat gij, den zin der woorden begreep gij niet, maar uw verbeelding stond in gloed gelijk een nachtelijk land onder den rooden hemel, maar de eeuwige stroom der schoonheid bruiste en murmelde waar gij luisterdet zonder te zien. Toen reeds kendet gij hem zooals hij waarachtig is — groot zijn de woorden des dooden herders:

Who ever loved that loved not at first sight!

En toen gij een vriend kreeg wiens vader u, deel na deel, den volledigen Burgersdijk mee naar huis gaf, o wat een tijd was dat! Den ganschen zomer gevoeldet gij de behoefte der jonge beenen niet om buiten in de zon te loopen, gij waart in de kamer en zaagt de daden van Britsche koningen en Romeinen, gij hoordet het late kweelen van minnaars, de weeklachten van den armen mensch in de stormen des noodlots over de heide. En gij wist dat uw jong leven grooter was geworden wijl gij meer van de menschen en hun schoon bestaan hadt gezien.

Later, naar die vervoeringen terug verlangend, werdt gij u bewust dat gij niets kendet dan den naam alleen van hem die dit alles maakte. Gij laast toen een boek over hem. Het was de eerste wijn die de zaligheid niet gaf. Een inschrijving in het kerkregister, een handteekening was al wat gij van hem zelf vondt in de luidruchtige verwarring van gissingen, meeningen en jaartallen. En uit uwe teleurstelling rees, natuurlijk, de gedachte aan den bovenmenschenlijken oorsprong van de schepselen waarvan gij gelezen hadt. Inderdaad, van een wonder getuigen die tallooze boeken — over zijn geloof: katholiek, protestant, atheïst, pantheïst; over zijn eerste

beroep: hij was slagersjongmaat, hengelaar, jager, hovenier, meester, jurist, apotheker, factotum; over zijn kennis: van natuurlijke historie, landbouw, recht, geneeskunde, politiek, zeevaart. De legende verhaalt van het oord waar hij leefde, daar trekken de pelgrims heen. Gij kwaamt in het huis waar hij geboren werd, gij zaagt de wegen die hij wandelde, de plek waar eenmaal zijn lichaam rustte. Uit al die overdrijving, uit al die kinderlijke aanbidding, of hij een heilige was leerdet gij inderdaad niet veel meer dan de luttele feiten van geboorte, huwelijk en dood.

Maar het zijn goede, frissche, levende feiten: ziet, hoort, hij was niet een onbegrijpelijk wonder, hij was een gewoon mensch die een strijd te strijden had en veel, ontzaggeijk veel schoons over andere menschen sprak.

Hij werd u des te liever, als een goede vader dien gij, schoon eerbiedig, wel eens bij den naam moogt noemen. En uwe liefde, allengs wijzer door de kennis der menschen die hij schiep en door de verhalen die zij deden van dien ouden tijd, maakte een schooner beeld van zijn leven dan ooit een ander u kon toonen. Want menschen zijn het — O brave new world that has such people in 't! — zóó waarachtig dat men

eer het leven van ieder hunner kon schrijven dan een kritiek indien men slechts dezelfde feiten had, menschen in wie men even eenvoudig den vader ziet als men den boom kent aan zijn vruchten.

En al die boeken, geboren uit de aandrifft om zijn grootheid te loven, worden u vreugde: William Shakespeare, wiens naam gij door vriendenstemmen dichter bij uw oor hoort uitgesproken, kent gij beter, veel beter, ja, dan voorheen — en toch wilt gij immer meer over hem hooren, over hem en allen die hem omringen, van Mamilius tot Prospero.

Indien het u zoo verging weet gij dat deze liefde heel uw leven zal blijven, en groeien zal.

En in uw vreugde vindt gij een milder oordeel over de twijfelaars, de blinde aanbidders en de blinde ketters.

Wie heeft nooit getwijfeld? Wie die de oorden kent welke hij ontdekte, die in gemijmer zocht wat toch de bekoring kon wezen waarin hij door woorden, woorden gevoerd werd, wie heeft niet wel eens de verrassende vraag in zijn binnenste gedaan of waarlijk één mensch zulke macht kon bezitten? Of een jong man

zoo rijk van ziel kon zijn dat hij zooveel, zoo verscheiden, zoo wonderbaarlijke schoonheid in menschen zag, in Macbeth's gade, Imogen, Othello, Kent? Maar hoe dan? De andere schrijvers te zamen, Marlowe en het wild gevogelte met wier vederen de Shake-scene zich sierde? Het is een onzalige onzekerheid. Redenen en bewijzen baten den twijfelaars niet, zij vragen een verklaring die geen mensch kan geven.

En de kinderen die, door de grootschheid der schepping verbijsterd, geestdriftig verhalen: Ik heb Elseneur gezien waar Hamlet te middernacht waakte, ik heb in Verona het huis gezien waar Juliet woonde — wel zijn zij u dierbaar voor wie Falstaff en Lear even waarachtig hebben bestaan als Caesar en Madcap Hal, maar gij bedwingt u hun te spreken over de wonderen die uit een schoonen waanzin vorm en lichaam kregen.

De ketters. De wijze Bacon deed nuttiger werk dan vermaken en verdiende die verguizing niet. Maar gedenken wij hen menschelijkerwijze die eer in Bedlam hooren dan in het vuur.

* * *

De volgende schets houdt zich aan de gegevens welke men in iedere beschrijving van Shakespeares leven kan vinden; slechts toont zij wat in zijn werk zelf en in dat zijner tijdgenooten zichtbaar is voor wie zien kan liever dan de feiten alleen. De onderzoekende geest zal soms waarschijnlijkheden, wellicht verzinzel ontdekken, doch met eenige gemoedelijkheid willen toegeven dat zulke afwijkingen ook in wetenschappelijke verhandelingen over Shakespeare voorkomen, zij het ook zelden. Enkele aantekeningen ter verklaring volgen aan het einde.

I.

STRATFORD-UPON-AVON.

April is een der heerlijkste tijden in Engeland, wanneer de zon na de frissche regens lichter schijnt, het akkervolk van vroeg tot laat bezig is en de kinderen sleutelbloemen en viooltjes zoeken in de wei. De velden van Warwickshire zijn groen van het jonge koren, de vele boomgaarden bloeien en in de bosschen, langs de wegen ziet men voor het ontluiken der knoppen de maretakken, herinnering aan winter, nog hoog in de boomen, eiken en meidoorns. De jonge lammeren blaten bij hun moeders, de schapen worden geschoren, de lucht is vol zangerigheid. Dichters verheerlijken de Mei, maar daar is April de teederste glorie van 't jaar. In April, omtrent Paschen en het feest van St. George, werd Shakespeare geboren.

In Stratford werd hij geboren, in Warwickshire, dat de menschen gaarne het hart van

hun land noemen: het ligt overal even ver van de zee, zeggen zij, in de geschiedenis staat de naam van Warwick hun burcht roemrijker dan eenig andere vermeld, zij wonen juist waar de twee rassen, het Britsche en het Germaansche, zich vereenigen — het hart van Engeland waar hij werd geboren die den Engelschen over heel de wereld lief is.

Shakespeare was een oude naam in die streek. Hij duidt den naam van krijgsman aan. Krijgslieden kwamen uit den stand der yeomanry, de vrije landbouwers, de boogschutters en piekeniers die Crécy wonnen en Azincourt. Shakespeares waren er veel in de dorpen en gehuchten die tot het gebied behoorden van den heer van Warwick of van den bisschop van Worcester, evenveel zeker als er Ardens woonden. Dat was een oudere naam, Welsh van oorsprong — „groot wouddal” —, Arden heet nog de streek waar Shakespeares moeder vandaan kwam. Men heeft beweerd dat de afstamming der Ardens nagespoord kan worden tot de vorsten van Wales. Vandaar de dichtergeest, zeggen Welshmen, want Kelten zijn dichters, fantasten (en wie beweert dat Taff een leugenaar is, beaamt het!). Laat het dan

een bloot, maar vernuftig verzinsel zijn en den Britschen naam den dichter, den manhaften Germaanschen den krijgsman duiden, het bevat in waarheid de twee groote beginselen van Shakespeares wezen die elkander zoeken en elkander bestrijden, de verbeelding en de daad.

John Shakespeare was een jaar of vijf voor zijn huwelijk in Stratford gekomen om een ambacht te leeren. Niet ver van de stad bezat zijn vader een hoeve, maar om daar mettertijd bezadigd als landbouwer te leven was zij hem niet groot genoeg. Hij, geestig, bedrijvig, eerezuchtig, met een hoofd voor zaken, zou tevreden zijn met een klein stukje land? De tijden waren gelukkig niet meer zooals voorheen toen het wel gebeurde dat de schutters van Warwick met dronken geraas in den nacht het eenig paard uit den stal wegvoerden, het beste bier dronken en den boer nog ranselden, onrecht waar geen recht voor was; of dat des konings mannen al het graan kwamen koopen, tegen hun prijs, en met slecht geld betaalden; maar de voorrechten welke den vrijen landman, die grond bezat, boven den onvrije stelden en boven de gemeenen die nog heerendienst deden, waren verachtelijk vergeleken bij de nieuwe, ruime,

fortuin belovende onafhankelijkheid der burgers in de stad. Stratford had kort te voren het recht van zelfbestuur verkregen.

Van het gezag der bisschoppen van Worcester, wien vroeger de heerlijkheid toebehoorde, was al sinds het einde der veertiende eeuw weinig overgebleven. Hun rentmeesters kwamen op geregelde tijden om de tienden, het maalloon, de cijnzen op huwelijk en erfenis te ontvangen, en dat was al. Een godsdienstige instelling had zich ontwikkeld om de huishouding der gemeente te leiden, de broederschap van het Heilige Kruis, en deze regeerde. Maar toen Hendrik VIII zich de kerkelijke goederen toeëigende, werd ook dit gilde ontbonden. En gedurende jaren was Stratford, ofschoon de heerlijkheid aan den protector Northumberland was overgegaan, zonder geregelde leiding, tot Edward VI den burgers een charter schonk. Het bestuur, thans door de burgers zelf gekozen, werd op eendere wijze samengesteld als ten tijde der broederschap: een baljuw aan het hoofd, schepenen die voor recht en veiligheid waakten, kamerlingen die de penningen beheerden en openbare werken uitvoerden, een schrijver, en tien der aanzienlijkste burgers als raad.

Toen begon een nieuwe tijd in de stad, van vrijheid en voorspoed. Jonge boeren uit den omtrek, die geen werk meer vonden, daar de landheeren, den onvoordeeligen akkerbouw verwaarloozend, hoe langer zoo meer grond voor veeteelt gebruikten — de wolnijverheid breidde zich uit, men at meer vleesch sedert den afval van Rome —, zochten daar een woning en broodverdiens te in handwerk of nering. De middeleeuwsche gilden waren in verval, geen strenge regelen konden de onbekwamen meer verhinderen hun waren op de markt te verkoopen toen de nood hen dwong te doen wat hun handen vonden. Men verwijt Shakespeare dat hij weinig gevoel toont voor het arbeidend volk, dat hij handwerkers als narren voorstelt. Maar één van de redenen kan wel zijn dat hij, in hun stand geboren en getogen, in zijn jeugd op het platteland niet veel beter had gezien dan zelfvoldane kerels, die hun vak slecht verstonden; — moest de zorgzame stadsraad niet herhaaldelijk bevelen, dat een iegelijk zich bij één beroep zou houden, en ambtenaren aanstellen om het te slordig gelooid leder of het te veel gestrekte laken af te keuren? En of men zich aan die bevelen stoorde — John Shakespeare,

weldra lid van dien raad en later baljuw, was zelf handschoenmaker, looier, wol- en graan-kooper tegelijkertijd; zijn buurman Quiney, na hem baljuw, handelde in gember, lood, laken, kalk, olie en planken. De oude wetten bleken te nauw voor de nieuwe verhoudingen, de gemoe-deren waren te vol van de onverwachte moge-lijkheden van welvaart. Rampen moesten de jonge levenskracht nog buigen en de franke, bedrijvige, zorgelooze bevolking leeren orde en regel te stellen.

Stratford ligt aan de rivier. Dicht bij den oever staat de kerk eenzaam tusschen hooge olmen; een eind verder, waar het water bij overstromingen niet komt, zijn de lage huizen en werkplaatsen gebouwd, gepleisterd en met rieten daken, alleen of bij tweeën en drieën naast elkaar. Daar begint, evenwijdig aan de Avon, de eene hoofdstraat, High Street, die leidt naar de andere, Bridge Street, en deze voert oost en west naar het open land. In Bridge Street is het op marktdagen het drukst van land-lieden en kramers en vee. Achter deze straat, het verst van de rivier, ligt Henley Street, rustig aan akkers en boomgaarden.

In Henley Street vond John Shakespeare een

huis toen hij trouwde. Daar toog hij aan den arbeid. Hij was een vroolijk, werkzaam, strijdbaar man, die op zijn rechten stond. En het ging hem goed. Hij kwam daarom weldra in het stadsbestuur en klom van de lagere ambten tot de hoogste. In 1564, toen hij kamerling was, op den drie-en-twintigsten April, werd zijn derde kind, William, zijn eerste zoon, geboren.

Dat jaar herinnerde men zich lang. Als kleine jongen hoorde William buurvrouwen, zijn vaders vrienden, die, wanneer het werk gedaan was, nog even binnen kwamen en tot na de vesperbel voor het vuur bleven praten, vaak dat jaar noemen, met een hoofdschudden, en verhalen van de jonge dochter die, toen dat knaapje nog de doopdoeken droeg, levend begraven werd bij de dooden — hij hoorde kreten die geen menschelijk oor kan hooren:

Shrieks like mandrakes' torn out of the earth.

De pest, de kwaal wier naam zacht wordt uitgesproken, heerschte toen in Stratford. De heer van Clopton, dat een kwartiertje achter het huis van Shakespeare ligt, begroef zijn dochter in de kerk, haastig, angstig, een ieder

vreesde den ander. Enkele dagen later droegen dezelfde mannen de tweede dochter daarheen, zij openden het gewelf en vonden het eerste kind met losgewikkelde waden geleund tegen den muur. De stad was vol ellende en weeklacht. Telkens bij het herdenken van een vroegeren vriend werd dat verbijsterend jaar weer genoemd, dat jaar toen de graven opentonden. En dit zijn verhalen, die een knaap die luistert zich zijn leven lang herinnert.

Wie kent niet uit zijn eigen leven de verre, toch duidelijke gestalten, die in de verbeelding der jeugd geboren en gevormd werden, nog vóór de schooltijd begon? Heugenis van dingen, gehoord, gezien in het korte, felle zonlicht van zijn jongste leven, merkt men herhaaldelijk in de spelen, als gedroogde bloemen waarvan men den geur herkent, zonder te weten welke lieve werkelijkheid zij eens beduiden. „All the world's a stage”, — hoe was dat ook weer? De burgers sierden de wanden hunner woonkamer, zooals de rijken een tapijt gebruikten, met gewoon linnen waar zinnebeeldige voorstellingen op geschilderd waren, de gelijkenis van den Verloren Zoon bijvoorbeeld, en de spreuken stonden daar te lezen, als een bel uit

den mond der figuren. Zoo hing in Shakespeares groote kamer een schilderij van de zeven getijden des menschelijken levens, waar Will met zijn broertje Gilbert en de kindertjes van Badger, die naast hen woonde, dikwerf voor stond te kijken. De bespiegeling van Jaques in *As you like it* klinkt als een herinnering van geziene beelden.

De jaarmarkten, de kermissen worden zoo vaak genoemd, dat zij wel den indruk van een zeer groot schouwspel gemaakt moeten hebben. Er waren twee halfjaarlijksche markten tot huur en verhuur van landarbeiders, de eene kort na Pinkster en de andere in den herfst. Boeren en boerinnen stalden hun paarden aan den Gouden Leeuw of den Ouden Rooden Leeuw, den Pauw, waar lange rijen van karren stonden met de boomen omhoog, en leidden hun vee naar Rother Market, de rundermarkt, of stapelden hun kaas en vruchten bij de Guild Chapel op; kooplieden uit Coventry, Birmingham, Sheffield bouwden hun kramen, soort bij soort, en prezen hun waren, lintjes, kantjes, doekjes, kragen, nieuwerwetsche mutsen en de voorgeschreven grijze hoeden voor den Zondag, sjerpen en spelden, tin- en aardewerk, gereedschap en paar-

dentuig; de goochelaar met zijn aap schreeuwde nog luider, de liedjeszanger dreunde zijn oneindige ballade op, in de herbergen waar de klimop uithing klonk schaterend gelach, maar de drukste vroolijkheid was waar de slager een ganschen os aan het braadspit roosterde. Daar was voor kleine kinderen geen plaats in het gedrang. De stadswacht droeg ze naar een veiliger plek, een koopvrouw gaf ze ieder een rooden glimmenden appel.

In dien tijd ook had de grootste gebeurtenis van zijn jeugd plaats. Hij was vijf jaar, zijn zusje Joan was pas geboren. In de Middle Row, waar de schoenmaker woont, had hij 's morgens een troepje mannen zien komen, te paard, met een kar bij zich, en één droeg een trom. Na het noenmaal nam zijn vader hem en zijn broertje mee naar de groote raadzaal, waar zij veel menschen zagen. Zijn vader, de schepenen, de kamerlingen zetten zich midden in de zaal, maar alle anderen bleven achter hen staan. Toen trad aan het einde een man in het zwart voor en hield een toespraak. Daarna kwam een koning die in zichzelf begon te spreken, of hij zong, plechtig als in de kerk, met zijn oogen naar boven en zijn armen wijd uiteen, en drie schoone

vrouwen naderden hem en spraken om beurte. Eindelijk legde de koning zich neder in een wieg en viel in slaap onder het gezang. Toen hij sliep namen de drie vrouwen een masker als een varkenssnuut en bonden het met ket-tinkjes voor zijn gezicht. En terwijl zij dit deden, steeds zingende, verschenen uit een anderen hoek, zeer langzaam, twee oude mannen, een in het blauw met een grooten gouden staf en een in het rood met een zwaard. Zij liepen heel zacht, tot zij voor de wieg kwamen. Toen sloeg de eene oude man opeens met zijn staf op de wieg, zóó toornig, dat de drie vrouwen vluchtten en het masker mede namen. En de koning stond op en jammerde, en vreeselijke geesten kwamen en sleurden hem mee. — Het was het eerste schouwspel, dat hij zag. Menigen nacht droomde hij ervan. En toen zijn vader hem verteld had, dat de koning den slechten mensch beteekende, de drie vrouwen ondeugden, de oude mannen het einde der wereld en het laatste oordeel, riep hij zijn broertje en de buurkinderen mee naar den tuin, onder den appelboom. Daar stapte hij fier heen en weer, zingend, met zijn armen omhoog, daar sprak hij met de drie vrouwen rondom

hem en legde zich neer in de wieg — hij verklaarde waarom hij dat deed, dat hij de slechte mensch was; dan sprong hij op en sloeg hard met zijn stokje en jammerde en liep achter een heester. De kleuters zagen wel verwonderd toe, maar zij begrepen alles goed.

Ondertusschen had hij al vlijtig het abc en het Onze Vader van zijn hornbook geleerd. Dat was een pergament waar een kruisje op stond met het alphabet in groote en kleine letter, en het voorgeschreven gebed; om het voor de vieze vingers die kinderen altijd hebben te behoeden, was het, onder een schijfje hoorn, omlijst en van een steel voorzien, gelijk een handspiegel, en zoo werd het aan een koordje gedragen.

Toen hij pas weer een zusje had gekregen, op zijn zevende jaar, ging hij op een morgen in de vroegte, om zes uur, naar school — with his satchel and shining morning face. De dauw lag nog over de tuinen en akkertjes.

Er was toen gelukkig een goede meester in de King's Grammar School. Sommige meesters werden kwaad om niets en dreigden den ganschen dag met de roe, men vertelde van meesters die in den winter als het nog donker was

wanneer de jongens kwamen, ze aanstonds een voor een ranselden om zelf wat warm te worden. Maar sir Walter Roche was een vriendelijk man. Na het gebed en den zang moest William slechts stil zitten en luisteren, soms mocht hij een ouderen jongen nazeggen: puer the boy, magister the master. Dat was gewichtig. Maar toen hem na een poos wach- tens niets meer gevraagd werd, begon hij, evenals de jongen die naast hem zat, poppetjes te teekenen in het zand — de leerlingen hadden geen leien, doch schreven in het zand waar- mede de lessenaars, als ondiepe kistjes, waren gevuld. Om negen uur kregen zij een kwartier vrij om hun brood te eten, te babbelen, te springen, te schreeuwen. Toen moest het groentje raadsels oplossen —: hoeveel kalver- staarten heb je noodig om aan den hemel te raken? Wat is rond als een bal en langer dan de kerktoeren? — en ter inwijding door de haag loopen zonder te huilen. Daarna werden de lessen vervolgd: Heilige Schrift — maar over leerstellingen sprak de meester voorzichtig, men was ouderwetsch op het land, men voelde nog voor de Roomsche Kerk en redekavelde druk over de negen-en-dertig artikelen —,

Latijn, soms opgevroolijkt door een verhaal van de Romeinsche goden, en een weinig rekenen, tot elf uur. Dan renden allen naar huis, zooals de liefste naar de liefste gaat. En 's middags bleven zij tot zes uur.

William speelde liever, met tol of hoepel, of haasje-over, of het bloedverwarmende base, een soort verlos-verban-je; hij ging ook wel eens stukjes draaien, zooals Falstaff, vooral in September, om bramen te zoeken of hazelnoten, die daar aan den Avon overvloedig groeien, een half uurtje stroomopwaarts; maar dat hij zijn vormleer spoedig kende mag wel blijken uit het tooneel waar sir Hugh Evans, om Mrs. Page gerust te stellen dat haar zoon wel degelijk profijt heeft van zijn boeken, hem ondervraagt: William, how many nomberrs is in nouns? en eindigt: He is a good sprag memory.

De kunst van „spieken” verstond men toenmaals zoo goed als heden ten dage. Reeds het volgend jaar kon hij, met zijn levendig geheugen, den jongens, die tegelijk met hem begonnen waren, voorzeggen als zij in de moedertaal zinverwante woorden moesten noemen: coelum, de lucht, de hemel, het zwerk; terra, de aarde, de grond, het land, of in een tweespraak het

antwoord moesten geven volgens het boek. Tenminste, als hij de vraag gehoord had. Want hij zat dikwijls, naar het grijze vensterglas starend, aan andere dingen te denken: welke jongens den draak mochten dragen in den optocht op St. Jorisdag, hoeveel vaten sect er wel zouden liggen in den kelder van de Guild Hall, of sir Thomas Lucy van Charlecote niet bang was dat de roovers al zijn gouden geld kwamen stelen, hoe je het varenzaad moet plukken, waardoor je overal onzichtbaar kan zijn. En als hij dan, in plaats van den gevraagden regel uit Mantuanus op te zeggen, een voorbeeld van antithesis gaf, moest hij voor komen, bukken en de slagen voelen. Dan huilde hij. Maar hij was geestig, zooals zijn vader zelf zeide, en wanneer hij weer stil in de bank zat, bedacht hij dat er ook een tegenstelling was tusschen de dingen waar een jongen gaarne aan dacht en de dingen die gebeuren. De wijsheid van den man staat op de ondervinding der onbewuste jeugd; in zijn wijzere jaren sprak hij duidelijk uit wat hij toen reeds wist: dat waken en doen beter is dan droomen en wachten — *the readiness is all*.

Maar niemand zou hem een dromer genoemd hebben, den vaardigen, joligen knaap, dien men

als er iets te doen was in de stad, altoos vooraan zag. In de lente, in den voorzomer volgde het eene feest het andere. De vasten waren niet meer zooals vroeger sedert Queen Bess regeerde, maar de vroolijkheid van dat getij, die zelfs de beenen van ouderen bewegelijk maakt, keerde geregeld weer met de warmer lucht wanneer de kalveren buiten komen en een ieder weer zijn landje bewerken kan. Het begon met Paschen. Dan ging iedereen, vooral de verliefde jeugd en de jongens en meisjes die overal zijn waar gelachen en gestoeid wordt, zeer vroeg des morgens naar buiten, naar de heuvelen van Clopton om de zon te zien opgaan. Want op Paaschmorgen danst de zon. Wie goed kijkt kan het zien. En de blozende toeschouwers zongen een liedje van heideliho en tripten op 't dauwige gras, jongens zwierven hier en daar om uit te kijken naar boomen waar vogels hun nestjes maakten.

Tegen den tijd dat de vlier begon te bloeien liep William meest van school regelrecht naar huis. Daar stond zijn moeder, met de kleinere kinderen rondom haar, in de diepe schouw waar een heerlijke geur uit kwam, en de knecht van de hoeve in Snitterfield zat met zijn vader te

praten, vertellend hoeveel lammeren er waren, hoeveel wol er verwacht kon worden. Will en zijn zusjes keken aandachtig naar hetgeen er op de tafel te zien was en pikten wel eens een kruimeltje weg: een groote trommel suiker, een stapel krenten, rozijnen, gember, gedroogde pruimen, specerijen, en keurig naast elkander de prachtige bruine koeken, die er al gebakken waren voor het schaapscheren, het lammerbierfeest. Dat was een groote gebeurtenis, de jongens kregen er vrij van school voor. Want vele burgers leefden, behalve van hun handwerk, nog van de enkele roeden die zij binnen de stad zelf bouwden, zooals hun vaders voorheen, en weidden hun schapen op de meent, de common lands die later zooveel twist veroorzaakten.

Maar het aloude feest van verblijding en zotheid was de Meidag. Brave strikte lieden ergerden zich over de wijze waarop die dag gevierd werd, niet ter eere der H.H. Philippus en Jacobus, doch heidensch, onzedelijk. De gansche stad was vol van vroolijkheid. Een ieder liep naar de bosschen van Arden om de meien te plukken tot versiering van ramen en deuren, en menig paartje — tusschen tien en drie-en-twintig, zooals de herder zegt in de Winter's Tale —

verdwaalde en keerde eerst 's avonds terug. Maar wie de wegen goed kende, zorgde op tijd te zijn om den Meipaal, door twintig span gesmukte ossen voortgetrokken, onder gejuich en muziek van hobo's, trompetten binnen te halen. En wanneer op het veld van Shottery, te midden van prieelen en zomerhuisjes waar menige kroes nieuw bier werd gedronken, de paal overeind stond met al zijn slingers van jong loof en bonte linten, begon het ringelreien en het mallen, tot plots één het deuntje aanhief van *For o! For o! the hobby-horse is forgot!* Dan werd er gejoeld, gedrongen — daar kwam de Hobby-horse aan, gevolgd door de andere Morris dansers: Robin Hood in het groen met Maid Marian zijn lief, Little John, de goddelooze kale Friar Tuck, Tom Piper met zijn trom, de Draak en de rest, huppelend op de maat dat de belletjes aan hun voeten rinkelden. Menige borst deed een groot geschater opgaan, de meisjes gilden het uit of grinnikten achter het handje tegen elkaar. William stelde zich ter dege aan in de eerste rij onder de grootere jongens. Hij wist altijd iets zots, iets bijzonders te bedenken — Bill noemden ze hem, dat klinkt former onder kameraden —, hij was al vroeg gezien onder

de belhamels die van gewaagde stukjes houden, dat zijn de jongens waar de meisjes het liefst naar kijken. Ann Hathaway had toen al, op zulk een Meidag in Shotttery, gezien wat een vroolijke bruine oogen hij had.

Zijn laatste meester, Jenkins de Welshman, stond voor een lastige klas dat jaar voor de zoon van den opperscheper van school ging. Nu eens moesten de deugnieten gekastijd worden omdat zij de ganzen van de pastorie hadden geplukt, dan brachten ze padden mee naar school om er hun spel mee te doen, soms, wanneer er op Clopton of Charlecote gejaagd werd, was er van de oudere jongens geen enkel aanwezig bij het afroepen van de lijst. Zijn vader sprak wel eens met William, over de vruchten die de kennis draagt, over den tijd dien men vooral in zijn jeugd nuttig behoort te besteden, maar de jongen antwoordde met een grapje, en de goede man had andere, ernstiger zorgen.

Het was altoos zijn wensch geweest zijn zoons een betere opvoeding te geven dan hij zelf had gehad, hen naar de hoogeschool te zenden, naar de oorlogen of naar zee om nieuwe eilanden te ontdekken. Jarenlang had hij gewerkt om zijn bezittingen te vermeerderen, en

wanneer de handel winst in huis bracht, had hij menigmaal des avonds, als de kinderen sliepen, rustig met zijn vrouw over hun toekomst zitten praten: de oudste, de erfgenaam der landerijen, moest een heer worden, gelijk zoovele zoons van fortuinlijke burgers; Gilbert en Richard zouden naar Cambridge gaan en recht studeeren — recht was het vak dat de vader zelf gekozen zou hebben in zijn jeugd. Maar het werd hem hoe langer zoo duidelijker dat die wenschen niet verwezenlijkt zouden worden. Het ging slecht in de zaken. De wol bracht niet meer de goede prijzen van vroeger op sedert de sluiting der gemeene weiden begonnen was, er kwam meer aan de markt dan gevraagd werd, Londen en de Cinque Ports berichtten steeds weinig uitvoer; de handel kwijnde en vele kaarders, walkers liepen werkeloos in de stad. De akkers droegen weliswaar geringe oogsten, maar dat was nadeel, geen voordeel, want de raad stelde de graanprijzen vast. Mindere inkomsten en de waardedaling van het geld — men kocht over het algemeen voor een pond veel minder dan een tiental jaren vroeger — veroorzaakten John Shakespeare's moeilijkheden. Bovendien had hij groo-

tere uitgaven voor zijn groeiend gezin — er waren vijf kinderen toen William op zijn veertiende jaar van school moest —, en hij zag zich ten leste genoodzaakt zijn landerijen in Snitterfield en Wilmcote te bezwaren. Hij maakte schulden. Op de groote rechtsdagen verscheen hij geregeld, thans niet meer als schuldeischer, gelijk hij vroeger zoo vaak had gedaan, maar om zijn eigen vonnis te hooren, hij, een edelachtbaar man.

Wat moest William worden? De meeste jongens gingen voor een ambacht in de leer, maar sommigen, en ook hem was dat altijd beloofd, verlieten Stratford, hetzij om meer te leeren, hetzij om fortuin te zoeken, in Londen, op zee, of in vreemde landen. Hij was op den leeftijd wanneer knapen wel eens stil, ingetogen zijn en alleen langs de wegen worden gezien, het waren die dagen dat hij zich hartstochtelijk overgaf aan de genietingen en gevaren van het mijmeren waarin een jongeling veel van zijn kracht verbeuzelt, blind voor de rijpe gelegenheden tot daden rondom. Welk beroep zou de ontwakende Hamlet kiezen? Jongens met inzicht denken aan andere, ernstiger dingen dan een beroep. Hij besloot niet, hij koos niet, een

volgende dag zou het lot wel wijzen — hij dacht aan verder geluk. En hielp ondertusschen zijn vader: met het slachten van een kalf; met het uitvoerig opschrijven van bezwaren, verdedigingen, voor een der talrijke rechtsgedingen; met het rijden van een karrevracht schors voor de looierij. Soms ook kwam er een boodschap dat de notaris schrijfwerk voor hem had, soms verdiende hij bij meester Jenkins enkele stuivers door den kleineren jongens de geslachten, getallen en naamvallen te onderwijzen. Zoo gingen maanden, jaren voorbij in ongeregelde bezigheid waarbij hij in zichzelf bevrediging zocht, in verlangen naar iets dat hij met lust kon doen, en vooral in gemijmer en waarneming. Het eerzame beroep, het ambt was niet voor hem die met de natuurlijkheid van den dichter in de aanschouwing van anderer daden en arbeid een blij behagen vond.

Maar in die jaren toen zijn genooten van morgen tot avond in de werkplaats stonden, leerde ook hij wat hij later noodig zou hebben. Hij leerde de gewoonten van het veld: hoe de kauwen het gevaar vergeten wanneer het graan wordt gemaaid; dat de lente nadert wanneer jonge ganzen broeden; waar zwaluwen

het liefst nestelen; welke bloemen ontluiken wanneer andere in zaad gaan. Een ganschen middag keek hij over het muurtje van den hovenier, hoe hij wiede en snoeide en entte, een bedaard, voorzichtig man. Hij sloot vriendschap met den valkenier van Charlecote en hoorde, slenterend langs den Avon, al wat hij weten wilde: dat een vrouwelijke valk even goed is als een manlijke, dat een valk voor het eerst altoos tegen den wind wordt opgelaten. Hij kreeg verstand van paarden en honden en hazen. En op zijn tochten naar de dorpen rondom — Barton-on-the-Heath bij een oom, Wincot waar Sly de ketellapper Marian Hackets voortreffelijk bier prees en het aan den balk liet schrijven, Temple Grafton waar een aardig gezichtje te zien was, en al de andere gehuchten die het rijmpje noemt — hoorde hij van allerlei menschen de beeldrijke volksverhalen, van voor den tijd toen Hendrik Zeven koning was, en op den terugweg herleefden zij, in zuiverder gedaanten en klanken, in de lichte ruimten van zijn hoofd.

Op zulk een wandeling gebeurde het, in den eersten hooitijd, dat hij in Shottery een poosje bleef praten met Ann Hathaway terwijl zij op

een hekje zat. Hij schertste, zij lachte en keek hem voortdurend aan. En hij kuste haar. En toen hij den volgenden morgen op dat zelfde voetpad liep, kwam zij hem weer tegemoet, en hij lachte en kuste haar weer. Haars vaders herder, die daar achter de doornhaag ging, zag het en riep iets, zij schrok en dacht aanstonds aan de woorden die zij thuis zou moeten hooren. Maar toen begon hij het spel nog aardiger te vinden. En hij kwam vaker, onverschillig of de melkmeiden, de maaiers hem zagen of niet. Dat andere gezichtje verscheen wel eens, bleeker, fijner in zijn herinnering, maar hij mijmerde zelden in dien tijd, hij was meestal in Shottery, zoo wakker als een haan, scherp uitziend naar alle kanten, en haastig een verborgen plekje zoekend wanneer hij haar in zijn arm hield.

Op Sint Jans-avond waren zij eerst naar de joligheid rondom de vreugdevuren gaan kijken, en daarna wandelden zij, zooals vele andere paartjes, over de velden, het licht bleef tot laat in den hemel. Een Juninacht is geen nacht, het is niet donker maar ook niet licht, niet koud en niet warm, 't is stil en toch is de zoele lucht vol van gefluister. De krekels sjirpen,

de bladeren ritselen, maar wie verder afdwaalt, luistert en hoort nog andere geluiden. Men zegt dat er geesten zijn die den laten wandelaar vervoeren in een zaligen zomernachts waanzin. Puck is een schelm. De minnaars verdwaalden.

William was achttien jaren toen hij zijn vader kwam vertellen van de trouwbelofte welke hij gedaan had. Er vielen ruwe woorden. De jongen kende geen enkel ambacht en Hathaways dochter, ouder maar van gedrag niet fraaier, bracht niets, niets ten huwelijk mee. William sprak kalm, zelfbewust, van zijn woord dat zoo goed als een ridderwoord was, en verliet het huis. Er werd die dagen weinig gesproken tusschen den vader en de moeder, midden in de ellendige zorgen lag een zwarte plek waar eens de liefste hoop had gestaan, het geluk van den oudsten zoon.

In November hadden Hathaways vrienden de bijzondere vergunning voor het huwelijk bij den bisschop gehaald, en op een mistigen morgen reden zij het paar naar het kerkje van Aston Cantlow waar de ringen werden gewisseld. John Shakespeare was er niet bij.

Toen leerde William de zorgen kennen voor

het dagelijksch brood, en toen, na de ontgoocheling van het eerste misverstand, besefvend voor welk luttel genoeg, voor welken maatschappelijken plicht hij, een jong, vurig, veel verlangend man de heerlijke mogelijkheden der toekomst had vergeten, keerde hij bij zijn vader terug. Raad hoorde hij, goeden raad, doch niet dien hij behoefde. En hij zocht zijn oude makkers weer, de wilde jongens, en wanneer des avonds na de vesperbel de herbergen waren gesloten, zwierven zij door het donkere stadje. Dan ontwaakten burgers diep in den nacht door luidruchtig geschater, daar was weer een streek uitgehaald en onder de baldadigen behoorde natuurlijk de jonge, oneerzame Shakespeare.

In Mei werd zijn dochttertje geboren. Zijn moeder bracht het Apostellepeltje voor haar eerste kleinkind; zijn vader zou na donker komen, hij durfde nauwelijks meer zijn huis verlaten, zelfs op Zondag voor den kerkgang, uit vrees voor gijzeling. De peters vonden een behoorlijk onthaal, overvloed van karwijkoek, marsepijn en zoete ballen, de vrienden zaten lustig tot laat te zamen en telden de maten niet. Richard Field, die vier jaar geleden naar

Londen gegaan was om het drukkersvak te leeren, zat er ook en vertelde van de stad, van de vroolijke buurt waar de drukkerij lag. William luisterde, stiller dan de anderen, met een verren blik. Hier was hij, op het land, met een vrouw en een kind, levend van gunst en toevallig loon, wachtend, wachtend op de gelegenheid, en de gelegenheid zag hij nergens.

De gelegenheden gaan soms langzaam, gelijkmatig voorbij, wie mijmert en staart ziet ze niet, maar zij zijn er, gaan, en andere komen.

Het waren weer die bandelooze kameraden die hem in moeilijkheid brachten. Neen, hij had er het eerst over gesproken, hij had op een avond de onverwachte schoone kans gezien. Ze waren uitgegaan om konijnen te strikken in de buurt van Charlecote. Ze hadden de dochter van den boschwachter ontmoet, grapjes gemaakt en haar een voor een gezoend. In Charlecote zagen ze herten en William zeide, dat hij er wel een kon vangen. Het leek gevaarlijk, maar ze vonden allen dat men een hert even goed wild kan noemen als een konijn. Het hert werd gevangen en ieder kreeg zijn deel. De boschwachter vertelde sir Thomas dat er gestroopt was; sir Thomas reed naar

Stratford, sprak er met den baljuw over, maar kon niet te weten komen wie de schuldigen waren. Toen kregen de vrienden twist onder elkaar, er werden wandaden verklapt. Hamnet Sadler zijn vriend waarschuwde William dat sir Thomas de rechter getuigen tegen hem had.

Het was een zorgelijke tijd. Zijn vrouw verwachtte weder een kind. De nood van zijn vader verergerde met den dag; hij verscheen nimmer in den raad, de schulden vermeerderden, men ontzette hem smadelijk uit het ambt van opperschepen.

Maar op een avond klaarde het in zijn gedachten, gelijk in den koelen hemel toen de noordenwind bedaarde. Hij zag de lichtjes van Stratford daar laag in de verte, hij zag zich zelf daar aarzelen en wachten. Wie het oogenblik niet merkt, moet het oogenblik nemen, wagen, winnen, verliezen. De wereld in, vluchten om een kleinigheid? Maar wat zijn voortteekenen? Er is voorzienigheid in den val van een musch. Komaan. Als men niet zijn kan zooals zijn ideaal, moet men zijn zooals men is. Een held verlangde hij te zijn, een krijgsman, een ridder, een koning, moedig, wijs, edel, een leider van menigten. Maar zoo had

de voorzienigheid hem niet gemaakt. Er was een beuzelaar met gedachten en ijdele verbeeldingen in hem, en een dwaas kinderlijk lacher die het zoet der aarde vreugde genoeg acht. — Hamlet schouwt uit de hoogte neder op Falstaff, maar Falstaff met zijn breeden aardschen blik stoort zich daar niet aan. En tusschen hen beiden, in begenadigd evenwicht, ziet William Shakespeare zijn weg in de toekomst.

De tijd wemelde van dergelijke geesten. De lange moeilijke arbeid der middeleeuwen was volbracht, een groot deel der menschheid, de gemeenen en de lijfeigenen, had zich ontwikkeld tot den vasten stand der burgers met zijn jonge kracht en staatkundige vrijheden. Toen vielen overal stukken der muren weg die de geestelijke vrijheid belemmerden, toen zagen de volkeren elkaar, en de honderdduizenden ontwaarden rondom zich de wijde velden waar grooter welvaart, hooger geluk was te winnen dan het vorig geslacht droomde. En de groote strijd begon, de hervorming van de kerk niet alleen, maar van alle maatschappelijke instellingen. In zulke tijden zijn er immer ontelbaar velen die slechts toeschouwen, niet wetend

aan welken kant zij staan: de zwakkeren onder hen kwijnen en sterven zonder een woord; wie bloedrijker zijn gaan uit in de wereld, op avontuur, en verbranden roekeloos hun harten, onvruchtbaar voor hun geslacht; de sterksten — meer dan sterk, begenadigd — toonen hun medemenschen het beeld van den tijd. Zij strijden of zwoegen niet, zij hebben slechts een mond, een stem, en vertellen, met de vroomste liefde hunner weemoedige maar hoopvolle zielen. Hun bewondering ligt in het verleden, hun verwachting ver in de toekomst, hun heden is verdichtsel, wat tranen, een zucht of een lach aan het eind. Zoo was Shakespeare. Zoo zou hij er in Londen velen vinden, zwakkere broeders en ook enkelen, ten minste in harts-tocht, hem gelijk.

Hij sprak niet veel met Ann zijn vrouw, hij zeide wat hij zou doen. En in den morgen, frisch van den eersten vorst, kuste hij haar en zijn kind en vertrok, blozend, krachtig, naar Londen. Het heerlijkst schouwspel dat ooit verbeelding schiep zou daar gebeuren.

HET GEBOORTEHUIS.

II.

LONDEN.

Het waren die eerste bruisende jaren der overwinningen van Elizabeths regeering toen het volk, krachtig, rijp, vol van strijdbaar leven, te groot voor de grenzen van het eiland werd. De wetten ter onderdrukking van armoede en landlooperij bleken al te zwak, indien er geen werk meer was op het land moesten er nieuwe middelen zijn om brood te winnen. En Europa maakte ruimte, Engeland kon uit zijn afzondering verrijzen en nemen wat het noodig had.

Op het vasteland, in het licht der gedachten die de zoekers hadden gevonden, werd het oorlog en oproer alom. De Hanzebond verloor, machteloos in het stijgend geweld, zijn handel en welvaart: Engelsche kooplieden voeren uit en vonden zelf een weg naar Moscovië, over Archangel daar de Oostzee was gesloten. Vlaanderen verviel onder het krijgsgedrang: de markt

van het Westen verplaatste zich van Antwerpen naar Londen dat veilig openstond, de wevers brachten hun fijner vaardigheid mee. In den Levant was het gedaan met den bloei der steden sedert de komst van den Turk: Engelsche vrijbuiters zeilden langs andere banen naar verdere streken in Oost en West, naar de Spaansche Indieën om te vechten om goud, naar de heete eilanden en Cathay op goed geluk. De strijd, de verwarring, de ongewisheid der verhoudingen in de westerwereld maakten een schoone gelegenheid voor het rijk omringd door de zee, in innerlijken vrede groeiende, om zich te verheffen, te grijpen en te winnen. Er werd veel gearbeid, vooral op de werven, de schatten lagen over het wijde water en het werd een jacht wie ze veroveren zouden, de noordelijke volkeren of de zuidelijke. Engeland, te zamen met het broedervolk van de lage landen, maakte zich meester van den oceaan en van den handel. Toen kwam er drukte in de mijnen van Cornwall, bedrijvigheid en vroolijk geluid in de werkplaatsen van Manchester, Sheffield, York, Halifax. Er was brood niet alleen, maar veel vleesch voor wie werkte, en ongekeende weelde voor de rijken.

De Kerk, Spanje, het Keizerrijk, de vrije steden zagen in korten tijd de nieuwe macht verschijnen welke slechts Frankrijk tot dusver had gekend. En beide partijen in den grooten oorlog, Spanje voor de oude vormen, de Nederlanden voor de jeugd, zochten haar steun. Engeland koos voor geen van beiden. Niet de leerstellingen der Kerk, maar hare dwingelandij haatte het, en daarvan had het zich reeds lang bevrijd. Indien er hulp uit Engeland kwam was het niet om opstandelingen te steunen, maar om den machtigen vijand te bestrijden die van het begin tot het einde van Elizabeths regeering de onafhankelijkheid bedreigde.

Ook de eenheid van het rijk werd gedurende de ontwikkeling der volkskrachten gevormd. Toen Spanje de grootste vloot zond die ooit ter wereld was gezien, wapende zich ieder man, onverschillig of hij den Paus of de Koningin als opperheer erkende, en de Armada werd een schoon klinkende naam in de geschiedenis, in het jaar van de Armada stroomde een mild gevoel door het gansche land, zóó als men het nog nimmer had gevoeld, liefde voor het vaderland heette het, liefde van den een tot den ander van denzelfden stam. Het hoogst be-

geerde geluk dat de menschen elkander konden geven was, gelijk de dichters het uitspraken, de vriendschap. De vriendschap boven de liefde van man tot vrouw.

En uit de eenheid ontstond de hoofdstad. In vroegeren tijd, toen landbouw het voornaamste middel gaf, was Londen de koopstad, doch niet meer, zooals Canterbury de stad van de Kerk was, Oxford van de wetenschap. Thans echter, in den bloei van den jongen staat, moest er een middelpunt zijn voor 's lands kracht en geest, beeld van het land zelf waar het naar zien kon om den koers te weten, en waar zou dit anders dan in de koopstad zijn nu nijverheid en handel voorspoed brachten? Evenals Parijs reeds eerder een wereldlijke hoofdstad was geworden, zoo werd het Londen. Andere hoofdsteden, behalve Rome, waren er nog niet.

En Londen groeide verbazend. Het breidde zich uit buiten de muren; onrustbarend, meende de overheid die niet geloofde dat een groote stad deugdelijk bestuurd kan worden. Men ziet op de kaart Amsterdam als een boog aan het IJ, evenzoo lag de stad noord van de Theems van London Bridge, de eenige brug, tot Black-

friars, en de boog van den muur liep over de poorten van Aldgate tot Ludgate. Maar nieuwe woningen verrezen in Southwark aan gene zijde der rivier, in de Clink, de boomrijke landwegen naar de dorpen rondom, Shoreditch, Stepney, Barking, veranderden in bewoonde straten. In de Strand, den weg naar Westminster waar de regeering zetelde, stonden te midden van tuinen de huizen der edelen. De verdere dorpen, Knightsbridge, St. Pancras, Islington, Hackney lagen nog in het groen van akkers, heiden en bosschen, waar leerlingen en gezellen in navolging der grooten met valken jaagden, waar de meien werden gehaald voor de lentefeesten en kruidkundigen overvloed van planten vonden.

De kooplieden en de handwerkers woonden ieder naar hun gilde in hun eigen buurten bij elkaar, en zoo ook hadden de vreemdelingen, die in dezen tijd in groote menigte naar Londen kwamen, hun eigen wijken: de Oostlanders in Thames Street westelijk van de brug, de Hollandsche schoenmakers oostelijk daarvan, de Milaneesche wapensmeden en juweliërs in St. Martin's; nabij Gresham's nieuwe beurs de Genuëesche wisselaars, de Spaansche Joden die onder den naam van Hollanders geduld werden,

en natuurlijk de Engelsche kooplieden, de voorzichtige en de waagzieke die door woeker of fortuin streefden om nieuwe geslachten te stichten.

En er was drukte overal, gewoel, jolig getier. De winkeliers, de ambachtslieden dreven hun nering, zingend en elkander toeroepend, luidruchtig onder de luifels hunner winkels met de grappige of diepzinnige uithangborden; de snaaksche leerlingen schreeuwden hun zotste kreten uit en hielden de voorbijgangers staande, burgervrouwen die hun inkoopen deden, zee-lieden die van verre reizen kwamen, notarissen met hun pergament, jonge edelen, geurend van muskus en civet, met hun zware uurwerken, in de nieuwste tinten gedost, oranje kousen bij een makreelblauwen schoudermantel, lanterfanters, tooneelspelers, vlugschriftschrijvers.

Dat waren nieuwe beroepen voor wie eertijds vagebonden heetten, de spelers en de schrijvers van blaadjes, die niet alleen de zuiveren in de leer ergerden, maar ook de gematigde kooplieden van Cornhill en Austin Friars. Het was nog zoo lang niet geleden dat alle landloopers, bedelaars, pijpers en duikelaars, en ook zij die op de binnenplaatsen van zulke herbergen als de Bell

Inn in Gracious Street, de Belle Sauvage in Ludgate spelen vertoonden, opgepakt werden, gebrandmerkt op duim of oor, aan den paal gebonden en gegeeseld, of naar Bridewell gezonden, het werkhuis buiten Blackfriars. Maar tegenwoordig beschermden de edelen hen, en zelfs de koningin; men zag ze, den braven burgers tot ergernis, fier door de straten treden in fijn laken en satijn, met de wapens hunner heeren op de mantels gewerkt. En hun vrienden, de schrijvers van spelen, vaak van laster en schandalen die men in blaadjes voor een stuiver kon koopen bij de boekverkoopers in St. Paul's kerkhof of op de hoeken van straten, noemden zich dichters, meesters van vermakelijkheden, wanneer zij wegens gebrek aan bestaansmiddel voor den vrederechter verschenen, en wisten doorgaans een aanzienlijk edelman als hun schutshoofd aan te wijzen.

Een heerlijke bedrijvige tijd was het voor schrijvers en spelers. De voornamen, de geleerden en de beschaafden mochten behagen zoeken in de teedere poëzie, madrigalen en rondeelen naar Italiaansch voorbeeld gemaakt, de verbeelding des volks, levend van de wonderen na wonderen waarvan de verhalen gingen, vond in

de balladen geen bevrediging meer, maar verlangde de groote gebeurtenissen in eigen land, in vreemde oorden, veel besproken en weinig begrepen, duidelijk voor zich te zien, in menschelijke gestalten voorgesteld, opdat zij begrijpen kon. De schrijvers en spelers, uit het lager ontwikkelde volk voortgekomen, konden de nieuwe kunst scheppen — de vormen vonden zij door de kennis der University Wits gereed gemaakt —, en zij deden het. Het tooneel, de glorie van dien tijd, stralend onder den naam van Shakespeare, werd voortgebracht door den arbeid van hen die door hun tijdgenooten vagebonden en schelmen werden genoemd.

In de stijgende begeerte naar welvaart groeide de behoefte aan genot van vertooningen. Er moest een schouwburg zijn. De Londensche overheid verbande de vagebonden, dit was de aanleiding. En zoo gebeurde het dat James Burbage, een voormalig schrijnwerker, in het vrijgebied van Holiwell, een achterbuurt tusschen Londen en Shoreditch, voor zijn gezelschap, Leicester's spelers, den eersten schouwburg bouwde, en reeds een jaar daarna den tweede dichtbij in Moorfields, eveneens buiten het gezag van Londen. De binnenplaats van

de herberg waar zij vroeger speelden gaf het plan: een vierkante open ruimte met een overdekte stelling, het tooneel, aan eene zijde daarbinnen, aan de drie overige zijden kamertjes beneden en galerijen er boven. Het tooneel zelf bestond uit drie gedeelten, het achterste afgesloten, met twee openingen, het middelste onder een galerij, van het voorste door een gordijn gescheiden.

The Theatre werd die eerste schouwburg genoemd. Daar verwierven Tarlton en Richard Burbage hun faam, en Kempe, de lieveling der zwierige heeren die op hun vouwstoeltjes op het tooneel toeschouwden, zoowel als van het rumoerige volk beneden. Behalve oudere stukken, soms nog een enkel zedespel, vertoonden zij er ten tijde dat Shakespeare kwam de stukken van Lyly, Greene, Kyd, Peele, Lodge, Nash en Marlowe.

Wie van zijn geest wilde leven moest, voor de schouwburg bestond, een edelman hebben die hem onderhield. Maar sedert het volk, dat niet las, meer naar vermaak van voorstellingen vroeg, vereenigden de vermakers, narren, dansers en spelers zich in gezelschappen, en daar zij zelf geen spelen konden verzinnen, kregen

de dichters, die geleerd hadden, gelegenheid minder afhankelijk hun brood te verdienen. Nu konden zij uitspreken wat zij op het hart hadden, al stelde ook de nieuwe heer, de schouwburg, zijn eischen.

Brave letterkundigen die geregeld op de zes werkdagen arbeidden en op den Sabbath rustten, waren zij niet. Vele burgerzoons, meer dan voorheen, gingen naar de hoogeschoolen om letteren en recht te leeren, want er was plaats voor predikers met nieuwer inzicht na de groote verandering in de kerk, voor heldere hoofden aan het gerecht daar de handel bloeide. Maar menig jong man die dieper in het verleden staarde en rond zag over het gewoel van den tijd, ontroerd van de bewogen warmer menschelijkheid rondom, verloor in den gloed zijner jeugd beleid en evenwicht en verliet den weg naar het ambt, vertrouwend op een schooner bestaan. En schoon inderdaad was het bestaan van die dichters, het profijt kwam anderen ten baat, niet hunzelve. Zij leefden wild in den wilden stroom van het Londensch leven en vergingen vroeg.

Marlowe, de jongste, was de knapste in het werk voor den schouwburg, de uitbundigste in

de taveerne. En eerder dan de anderen bespeurde hij een gelijke in den jongen man, die daar in de Mermaid vaak alleen zat voor zijn kan en een geestigen uitval van een hunner terstond scherper, voller teruggaf in gemoedelijke plattelandsspraak. Zij waren even oud, Kit Marlowe, vroeg volgroeid en bekwaam als treurspeldichter, en de ander die sedert hij van buiten kwam wellicht nog nooit van Seneca gehoord had. Kit met zijn hartstochtelijken aard vatte vriendschap op voor gentle Will, hij nam hem mee naar Burbage, toonde hem hoe hij in zware vijfvoetige verzen de oude stukken voor het tooneel vernieuwde, vertelde hem in krachtige geestdrift van de grootsche onderwerpen waar een jong dichter die veel ziet grootsche treurspelen op kan bouwen. Shakespeare pakte zijn bundeltje, kwam in de buurt van Holiwell wonen en trad met Marlowe, Burbage en de anderen voor het volk, als bode, als schildknaap of als dienaar van Zenocrate in Tamburlaine.

Dit was zijn leertijd. Des morgens, of des avonds bij de kaars, zat hij met Kit de rollen over te schrijven en leerde hij verbeteren waar de maat hinkte, soms toonde hij zijn knapperen

vriend een gansch andere alleenspraak die hij gemaakt had, geestiger en vloeiender, Marlowe keurde haar en zij werd in het stuk gelascht. Wanneer een uur of twee na het noenmaal het geschetter van den hoorn den menschen verkondigde dat het spel zou beginnen en de troepen luidruchtig naderden op den weg buiten Moorgate, het jolig stuiversvolk verzot op moordtooneelen, de jonge hovelingen, fier in het zadel, die de nieuwste geestigheden kwamen hooren, liep hij, onbelangrijk maar ijverig zooals de ernstige leerjongens zijn, gejaagd naar binnen waar hij geroepen werd om een der ouderen te helpen met een kleedingstuk, om een ander nog eens een zinswending voor te zeggen, in de „pit” om twee worstelende maats te scheiden en naar het hok te sleuren; maar wanneer ten leste voor de honderde aangezichten Tarlton als keizer van Azië in het purper aantrad en zijn stem verhief, was er in het gansche huis geen voller rustiger hart dan van den boerenzoon, die in gelukkige verwachting den val der verzen volgde, de verzen wier maten zijn eigen verbeelding wekten, de klankrijke woorden, zinnelijk genot voor zijn jeugdig begeeren. En terwijl hij, met de oogen

naar den zonnigen hemel, luisterde en zag hoe de klanken luidden en de beelden vergingen, voelde hij hoe een dichter hooger stijgt en vaker, dieper dan andere menschen valt. Er is een schoon ongeluk in zijn meesters treurspel van Tamburlaine the Great, de overwinnaar van keizers en koningen die een aardsche kroon de grootste zaligheid acht en nochtans nederig in zijn groótschheid spreekt van het onuitsprekelijke. Uit die smart zou hij later zelf een spel verdichten. Maar nu was hij jong, van frissche hitte gloeiden zijn wangen en in zijn gulden bewondering zag hij slechts den held Tamburlaine. Van dit treurspel leerde hij het meest in zijn jeugd, de kunst der verzen en vooral de ruime verhoudingen der beginselen waar het treurspel uit ontstaat.

En ook de andere dichters, Marlowe's genooten, zagen in Tamburlaine dat het drama een nieuwen, zekeren vorm had gekregen, dat de stukken van kort geleden verouderd waren. De zedespelen, natuurlijk, konden nog slechts in afgelegen stedekens worden vertoond; doch in Londen bleken ook de jongere proeven van treurspel en comédie te droog en afgetrokken voor de lustige toeschouwers, die liever hun

eigen gevoelens in beeld verlangden te zien, dan den geest van Seneca door geleerden nagevolgd. Het werd voor allen een moeielijk zoeken, in allegorie, pastoraal, historie, tragicomedie, in monsterlijke bloedtooneelen.

Bloed en strijd verlangde het volk te zien. Het geluid van oorlog rees en voer over het gansche land, van de kusten naar de eenzame dorpen en machtiger terug naar de hoofdstad, ieder man voelde zijn kracht voor de vrijheid gereed. Edelen leidden hun pachters en akkerlieden gewapend naar Londen, op de werven werden de schepen getuigd, overal in de straten klonk hard gezang van krijgsknechten en matrozen, met hun schietgeweren, bogen, hellebaarden en bazuinen. De vijand, de ontzaggelijke vloot was in aantocht. En toen de galmen van victorie van dorp tot dorp door de zomerlucht werden gehoord, brak in Londen de spanning in feesten en losbandigheid uit, des daags waren de hanematten, de berentuinen, de schouwburgen overvol, de herbergen des avonds. Kyd kwam met zijn *Spanish Tragedy* dat met tranen werd aangehoord, met gebrul en strijdlustige blijdschap toegejuicht, omdat het Spaansch was.

De tijd was rijp. Maar de jonge mannen die

op de hoogeschool de regelen der kunst hadden geleerd, hoe zij ook met hun geschiedkundige stukken poogden het gevoel der toeschouwers te naderen, zagen geen weg, verward in hun kennis. Shakespeare leerde nog. Alleen Marlowe wist zijn eigen voorbeeld te volgen.

Er groeide warmer vriendschap uit hun wederzijdsch begrip tusschen die twee, de jongsten van het gezelschap dat in den Steelyard des morgens, het Duitsche koopmanshuis bekend om zijn ham en Rijschen wijn, te zamen kwam, of des avonds in de Mitre in Cheap, in de Mermaid in Bread Street. John Lyly, de oudste, de meester van het bloemrijk proza, zag men er zelden, hij verkeerde in voornamer kringen. Maar de anderen, of er ook vaak getwist werd toch allen van hetzelfde geslacht, zaten er geregeld — zou het geen vriendschap zijn waarom zij elkaar bij voorkeur bij den verkorten voornaam noemden? — George Peele, zonder rust en zonder zorgen, van wien zij wisten dat hij nog menig welluidend vers in zich had; Tom Kyd, de vroolijke schoolmeester, die geld verdiende met zijn *Spanish Tragedy* en veel spotternij had te verduren over Hieronimo en den boom; Lodge, de dokter, die

indertijd Gosson bestreed toen deze het tooneel belasterde; Tom Nashe en Robin Greene die in hun prikkelbaarheid vooral zich ergerden over wie, zooals de groene Stratfordian, zonder vakkennis, met weinig Latijn en minder Grieksch, zich aan treurspelen en verzen waagden. Daar kwamen nog Raleigh, wanneer hij niet in onbekende streken zwalkte, en toonde zijn rookkunst met pijp en tabak; Warner en Munday, de tooneelspelers Richard en Cuthbert Burbage, zoons van den eigenaar van The Theatre, John Hemynge, Henry Condell en Augustine Phillips, Shakespeare's vrienden, Tom Pope en George Bryan die in Duitschland en Denemarken bij de vorsten hadden gediend en van Elseneur vertelden. Lang nadat de avondbel van Bow nabij dreunend het slaapuur voor de achtbare burgers had geslagen, zaten zij met basterd, muscadel en malvezij, terwijl hun vriendin, de hupsche zorgzame waardin met een aardig woordje telkens naar de kroezen keek, pratend over de onderwerpen die hun het liefst waren natuurlijk. In dezen hoek spraken zij verontwaardigd over de aanvallen der puriteinen, over hun kibbelerijen met het misdadig uitgeversras; aangindsche zijde der tafel hadden ze het over de

verhalen van Gower en Chaucer in den ouden tijd, over een boek vol pittige liefdesavonturen dat een hunner pas in het Italiaansch had gelezen; daarnaast werd geschertst met rhetoriek en oorringen, den keurigen laatsten smaak aan het hof, er werd verteld van de pracht, de ridderlijkheid, maar ook van de dwaasheid der edelen, Sidney niet uitgezonderd, die niet zagen dat de krachtigste kunst van den tijd op het schouwtooneel groeide. Maar algemeener aandacht hadden zij die van reizen en vreemde landen konden spreken, van Italië bovenal, land van dichters en minnaars, land van beschaving, van Spanje, Turkije en het Moorenland, van zeeën en stormen en onbetreden kusten. Dan klonken er overmoedige meeningen uit de volheid der warme hoofden, menschen en honden werden overmatig geminacht of geprezen, er vielen in de redetwisten nieuwe, verbazende woorden en vloeken, fonkelende scheldnamen, overstemd door onbedaarlijk gelach. De nieuweling die weinig geleerd had en vakkennis miste, luisterde slechts en bewaarde wat hij hoorde in zijn door onderricht weinig gerept gemoed. En wanneer hij eindelijk twee of drie der vrienden, arm in arm, met de vurige overtuiging

van den wijn luid in de nachtelijke straten hun gezichtspunten verklarend, naar de woningen van hun liefjes geleidde, Kit Marlowe het laatst, voelde hij, jong en sterk, dat er iets te doen was voor zijn geest in de warreling van al die nieuwe gedachten.

Hij werkte met Marlowe, den grootsten dichter, en kreeg daardoor eerder een inzicht in het vak dan een ander meester hem kon geven. Soms wanneer Kit een spel moest leveren en hij, onrustig, wild levend, of vervuld van de raadselen die Doctor Faustus tot een verbond met den Booze brachten, niet geluimd was om aan de bestelling te arbeiden, voorzag hij zijn leerling van een geval en liet hem alleen met veder, inkt en papier. Tom Kyd en Greene kwamen wel eens en hielpen als Will niet wist hoe het met een der personen verder moest gaan — dood, natuurlijk, vermoord: het volk wil daden zien en bloed, evenals bij de stieren- en hanengevechten: waar bloed vloeit worden tenminste daden gedaan. Zoo ontstond Titus Andronicus, veertien dooden, vier overlevenden. Of zij sloegen de foliant der geschiedenis op om een verhaal te zoeken; gelijk voorheen het volk de heilige geschiedenis het liefst vertoond zag, zoo

konden thans de spelers op bijval rekenen met de wereldlijke; de Rozenoorlog, waar menigeen in zijn jeugd grootvader nog van had hooren vertellen, de gevreesde burgerkrijg was een goed onderwerp, met klinkende namen die een ieder kende. En hoe juichte het volk wanneer het de Engelsche krijgers die de Franschen hadden overwonnen op het tooneel zag, en hoe voelde het zich krachtig en zeker dat er ook thans in het land mannen waren die niemand vreesden, zelfs den grooten Spanjool niet.

William verdiende geld, hij kon iets naar Stratford zenden voor zijn vader en zijn vrouw die het noodig hadden; kort na zijn vertrek waren nog de tweelingen Judith en Hamnet geboren. Hij zong, at goed en keek met meer belangstelling naar de kleedij der edele heeren. En hij kwam nu meer met hen in aanraking wanneer zij op het tooneel naar hun plaatsen gingen, of wanneer zijn gezelschap, dat sedert Leicesters dood als Lord Strange's dienaren diens wapen droeg, in het huis van hun beschermheer, dichtbij Baynard's Castle in Paul's Wharf, een vertooning gaf. Daar zag hij in den grooten hal waar de vloer met bloemen bestrooid lag, nevens de aanzienlijksten des rijks, de vrouwen

die nimmer in den schouwburg kwamen, in hun hoepelrokken, lavendelkleurig, karmozijn en kant, stijf van goud en zilver, geurig van versche rosmarijn, en hij hoorde de bevallige gesprekken, de vluchtige dubbelzinnigheden. De mannen kende hij reeds uit *The Theatre*, ofschoon zij zich daar anders gedroegen dan hier, maar het was met de edelvrouwen dat de fijn beschaafde wereld voor hem werkelijkheid werd. Hij die slechts omging met dichters, dansers, spelers, berenleiders, die de werkende menschen, burgers van koopmans- en ambachtsstand niet kende, wist in welke streken hij voortaan zijn schepselen het liefst zou laten verwijlen. Een heerlijke wereld was het, van pracht, deugd, liefde! Het eerste stuk dat geheel zijn eigen was getuigde echter niet alleen van den lust dien hij vond in jeugd en rijkdom, maar ook reeds van zijn begrip van oppervlak-kige beschaving.

In *Love's Labour's Lost* nam hij, begrijpelijk van een beginner, Lyly's sierlijk gekrulden stijl aan, te gemakkelijker wijl deze de toon was aan het hof en van zelf paste bij het geval: een koning met drie edelen, een prinses met drie jonkvrouwen, in een eenvoudige verwik-

keling een ordelijke tegenstelling, de mannen met hun gewichtigheid en onnatuur, de vrouwen met hun luchtigheid en zuiver gevoel. In een tweede tegenstelling, die van Holofernes, sir Nathaniel en don Armado ter eenre, de narren Dull, Costard en Moth ter andere, kon de jonge man van het land, die de redekunst niet van de hoogeschool had, maar door navolging van Lyly, niet nalaten de voortreffelijkheid van het natuurlijk vernuft te prijzen boven geleerdheid; Costard en Moth, de ongeletterde zotten, zijn verstandiger dan de spraakkunstige — had hij zelf in de taveerne niet immer een treffend antwoord gereed op de geleerde uitvallen der vrienden? Het stuk is een rhetorisch spel van gezochte figuren, wellust in woorden en simpele wijsheid, eindigend met het frisch landelijk lied van Ver en Hiems. De ware Shakespeare toonde zich in Berowne, de eerste van het geslacht van verstandige jonge edelen, moedig en geestig, die de wereldsche genoegens nemen waar zij ze vinden, zonder beraad of gemijmer, en zoo ook het leven laten. Het stuk vond bijval, de hovelingen zagen er zich zelf in, er werden onderwerpen in aangeroerd waarover men sprak: de Moscovische afgezanten die een

gemalin voor den Czaar kwamen zoeken, de toestand in Frankrijk vooral.

Nog steeds dreigde het Spaansch gevaar. Er werd andermaal krijgsvolk gemonsterd om onder Essex den vijand thans in Frankrijk te bestrijden. Zoo ernstig als drie jaar te voren was deze strijd niet, het land had geen onmiddellijken aanval te duchten, maar Burleigh en zijn raadsheeren wisten dat de katholieke koning hardnekkig zich voor een heviger slag toebe-reidde, en het volk in ieder geval, dat den soldaten vaarwel riep, sprak van den oorlog.

De hovelingen vonden in die aandacht voor Frankrijk hun grillig behagen in de minne-dichten, kostelijke kleinoodiën uit gevoelige lichte hand gesmeed, sonnetten van de liefde en pijn der dichters, zooals zij daarginds reeds lang in de beste huizen werden gelezen en aangehoord. Sidney's Stella verscheen. Toen sloeg het sonnettisme, om een vreemd woord te gebruiken voor die wonderbaarlijke uiting van vluchtige, vermomde gevoeligheid die een jaar of zes leefde, als een vlaag over de dichters van Engeland. Spenser en Watson hadden al vroeger sonnetten geschreven, nu kwamen de een na den ander de volgelingen te voet

hun edelen beschermers een ruiker aanbieden, soms van frissche bloemkes, dikwerf verrassende nabootsing. De dramatisten, Lodge uitgezonderd, hielden zich bij hun werk.

Ook Shakespeare had voorloopig aan iets anders te denken, berichten uit Stratford meldten steeds gebrek en zorgen bij zijn vader en in zijn eigen gezin. Kort na zijn eerste blijspel had hij het tweede gereed, het derde onderhanden. Tegelijkertijd, het moet zoo elf jaren na de aardbeving geweest zijn, gebeurde datgene dat zijn oogen in eigen gemoed deed staren.

In de Gentlemen of Verona, gevoeliger dan het voorgaande spel, vermeide hij zich weder in de goede rhetoriek, maar hij dacht thans gemoedelijker over de dwaasheid — zie hoe hij glimlacht over

Wailful sonnets, whose composed rhymes
Should be full fraught with serviceable vows —,

en in zijn volbloedigheid vermaakte hij zich hoe langer zoo meer met de zotternijen en buitensporigheden der narren. Will Kempe was na den dood van Tarlton de lieveling geworden, men had nog nooit zulke dolheid beleefd.

Lachend had Shakespeare geschreven van Launce en zijn onbetamelijken hond, en het volk schaterde toen het Launce zag, zoodat Kempe vaak moest dansen en buitelen tot het bedaarde en hij voort kon gaan. Wie had er ooit gehoord dat iemand, en met genoegen zelfs, slaag ontvangt voor de streken van zijn hond! Maar in dit stuk verscheen ook een lieve vrouw, de eerste der zusteren die kalm en natuurlijk, zonder voordacht, het eenig goede doen waar het hart hen toe drijft. En die weten te dulden en vertrouwen. Wanneer Julia, als knaap vermomd — het verzinsel van Lyly waar Shakespeare vaak mee speelde — des nachts onder het raam van Silvia het verraad van haar minnaar heeft gezien, zegt zij niet anders dan dat het de langste nacht is dien zij ooit heeft gewaakt, en aarzelt niet hem verder te volgen dien zij liefheeft. Wel is zij nog jong, maar Imogen later, schoon rijper en meer ervaren, kon niet dieper zijn.

De klucht der Errors werd dadelijk daarna vertoond. Wie nog om poppenkasten, straatjongens en August den Domme kan lachen, gaat bij de Errors, als hij het leest, met zijn beenen op de tafel zitten, of steekt als hij het

opgevoerd ziet zijn zakdoek in den mond.
Denk eens aan Pinch, schoolmeester en duivel-
bezweerder :

A hungry lean-faced villain,
A mere anatomy, a mountebank,
A thread--bare juggler, and a fortune-teller;
A needy, hollow-ey'd, sharp-looking wretch,
A living dead man —

een onderwijzer, een nachtmerrie!

Maar de dagen van onnoozele scherts, van
rimpelloos geluk waren voorbij. .

Het was zijn tijd, zooals een ieder dien in
zijn jeugd heeft gekend, waarin beslist werd
of hij inderdaad een dichter zou wezen of
voortaan zou behooren tot de ontelbare menigte
der jong gestorven dichters, die als goede
mannen en vrouwen verder leven. De weg van
den schitterenden schijn der poëzie kwam ten
einde. Wie besliste, hoe en waarom, waren de
eerste raadselen welke hij zag toen hij de
poort van de duistere wereld der ziel binnen-
ging, vol ellende en tranenrijke vreugde, waar
een ontzaggelijke aanwezigheid hem als een
wiegekind droeg. Tranen, vele tranen zou hij
voortaan schreien, maar dit waren de tranen

die hij verborg, en evenals op het aangezicht van waarlijk groote menschen het treuren een licht achterlaat, zoo sprak hij glimlachend van wat zijn liefde zag, de innigheid zelve zijner stem, hoorbaar voor alle ooren, was de warmte, de macht die de beelden bezielt en de blik waaronder hij schreef de vonk die de vreugde geeft. In ieder groot gedicht is het gevoel van eeuwigheid aanwezig als de sterren aan den hemel, iedereen kent dit gevoel in de oogenblikken van zuiver menschzijn die men bij zijn andere geheimen in zijn hart bewaart, en begrijpt dat het schoonste gedicht uit des dichters aandacht voor de geheimenis met haar oneindige gestalten geboren wordt.

De aanleiding, zonder welke geen geschiedenis te schrijven is, de toets die de gebeurtenissen des levens wekt, was een mensch, minder nog, een gelaat, een blik. Shakespeare kende de spijt over lage geboorte, een gemitacht bedrijf, waarin zijn verstandige gedachten de reden van zijn ongeluk zochten, en het werd zijn eerezucht een heer te zijn, rijk, onafhankelijk, een gebieder der nuchtere omstandigheden, die maken dat de een zich verheugt met de lachjes en knikjes van edele vrouwen,

en de ander een gesloten deur vindt en eenzaamheid in de koude straat.

Toen voerde het machtig wonder hem, over gemijmer en zorgen en beuzelarij, in de ruimten der onvergankelijkheid, zuchtend werden de woorden geschreven van de liefde die ontwaakt in een nacht en in den dageraad opengaat groot als het zonlicht over de aarde, maar wie schreef, schreef met de zekerheid van een liefde die geen einde heeft.

Romeo and Juliet is het verhaal van Hamlet, peinzend en dolend in den waanzin der jeugd, en het meisje van die jaren, thans louter hitte om te geven en te ontvangen. Het meest kuische, het meest begeerige, het meest vrouwelijke hart smeekt en fluistert zoo dringend, dat de jonge twijfelaar zich gaan laat in de vaart van den hartstocht naar de grenzen waar de lichamen zijn verteerd.

De wazige droefheid der liefde zou hem nimmer meer verlaten, noch de vragende stem uit den afgrond.

Na Marlowe's Faustus en Jew of Malta was dit het eerste stuk van andere hand dat in den schouwburg ademloos werd aangehoord. De overige schrijvers zagen de smetteloosheid, de

moeiteloze stijging dier twee lichte geesten, en onder de bewondering wriemelde de nijd.

In het begin van het volgend jaar werd in de nabijheid van den berentuin aan den zuidelijken Theemsoever een nieuwe schouwburg geopend, en daar trokken Strange's spelers tijdelijk heen toen Burbage The Theatre aan schermmeesters verhuurde. Het bestuur van Londen had herhaaldelijk geklaagd over die kweekplaats van besmettelijke ziekten. Daar waar het vroolijke volk verkeerde, de tuchtelooze achterbuurt, nestelde zich het liederlijk geboefte, verminkte krijgslieden en gelukzoekers, vuurvreters, worstelaars, beurzensnijders vlug met den dolk, verloren vrouwen in voden van satijn, de overal verjaagde leprozen en bedelaars met hun klachten van honger, er werd geschreeuwd en gevloekt in de drankkrotten en donkere dobbelholten, geranseld en gekermd boven de tonen van den doedelzak uit, menigwerf zag men er een dood man uit weggedragen. De vrederechters hielden thans strenger toezicht, op bevel van den hoogen raad. Toen er bovendien de eerste pestlijders kwamen te liggen, schuwden de edelen hun geliefd vermaak. Intusschen had Henslowe, een schrander

ondernemer, in Bankside, een andere vrijplaats, The Rose gebouwd, en nu begon de drukte in de velden van Surrey, de veerlieden beleefden een voorspoedigen tijd.

De geschiedenis der koningen werd er ver-
toond in het schouwspel van Richard III, den
eersten sterken mensch van Shakespeare's
schepping. Hier dwaalt de geest van Marlowe
nog. Maar van den vroegeren, ongetemden
Marlowe.

Er scheen een droeve neerslachtigheid over
de schrijvers van de Mermaid te komen. Zij
allen hadden zich in hun jonge geestdrift voor
schoonheid en genot laten drijven waar het
hun lot behaagde. En de stroom wierp hen
terzijde in twijfel en hulpeloosheid. Toen de
welvaart verzadiging bracht in het land ver-
keerde de tijd van zinnelijke vreugde, en tegelijk
met den drang naar bevrijding van de heer-
schappij van het hof steeg de begeerte naar
innerlijkheid. De bruisende krachten, de lust
aan tijdelijkheden verflauwden. De predikers bij
het kruis van St. Paul zagen zich door steeds
talrijker, aandachtiger gehoor omringd, op de
stalletjes der boekverkoopers rondom vermeer-
derden met den dag de blaadjes waarin van

godsdienstige strijdvragen te lezen stond. De onwetenden verlangden te weten van zonde en genade, van kerk en staat, de geloovige aard van het volk zocht weer bevrediging in den godsdienst. Door de onderdrukking der felste puriteinen, verbannen of ter dood gebracht, sloeg de vlam der eigenlijke Hervorming uit, der puriteinsche met haar hitte en diepen gloed, die in alle gemoederen een weerschijn wierp.

En in vragen en peinzen drongen de moeilijkheden veelvuldiger aan voor de genietters van beelden. Marlowe stond weer vooraan die zich in zijn sterke hoovaardigheid liever een heiden, een godloochenaar noemde dan een onwetende of een twijfelaar. Doch de kracht van weleer, toen hij Doctor Faustus schreef, begon hem te falen, in de milder woorden van Edward II klinkt een onderdrukt gestamel. En de vurige borst waar eens Tamburlaine uit bulderde werd koel en rustig en zangerig. Hij begon te zingen, van Hero en Leander. Maar de nacht kwam te vroeg.

Het duidelijkst klinkt de moedeloosheid in Greene's latere droefgeestige geschriften, berouwvol en bitter. Uitkomst vonden zij nergens,

zij leefden roekeloozer dan te voren, in vijandschap met het jonger geslacht dat aan den arbeid was. En in armoede, want de schouwburgen werden nu herhaaldelijk gesloten wegens de pest, wie maar kon ontvluchtte de stad.

Ook de tooneelspelers trokken het land in.

Naar Coventry, waar de burgers van oudsher bekend waren als liefhebbers van een leerzaam spel. En op een morgen, na zoovele jaren dat hij soms den teugel inhield om rond te zien, reed William de groene akkers langs naar Warwick, en verder — nu kende hij de lieve boomen weer aan den weg, dien eenen door het vuur getroffen kastanje waar haast geen bladeren meer aan kwamen, dichterbij dien goeden olm aan de grens van het kerspel, hij rook de geurige nevelen over de weiden aan de rivier, goede landerijen, welke het waard zou zijn te bezitten. Dan in Henley Street — waarlijk nog de oude hond in den zonneschijn voor de deur! — daar klonken uitroepen, zijn naam op velerlei wijzen en tonen genoemd, burens traden de een na den ander de koele woonkamer in, Ann zijn vrouw kwam aangelopen, en daar waren de kinderen, het oudste meisje, de tweelingen, de dartele Judith en het

ernstige knaapje, schuchter opziende naar dien fraaien heer. En na verbazing, bewondering en gemoedelijke woorden, de verhalen, bij koek en appelwijn. Will was veranderd, en toch nog de oude. Of hij in Londen dan nooit naar de kerk ging? Of de spelers werkelijk zoo zondig waren als men vertelde? Wie daar ginds zijn kleederen verzorgde? Maar zijn vader vond dit dwaze vragen, hij zou maar eens gaan wandelen met Will. Zij begrepen elkaar. Nadat de een van zijn zorgen verteld had, sprak de ander geruststellend, vertrouwelijk van sommen die de wenkbrauwen op deden gaan, van zijn voornemen om mettertijd hier in Stratford grond te koopen. Dan zou de vader een geslachtswapen aanvragen, de wenschen die hij voor William gekoesterd had zouden in Hamnet zijn kleinzoon, die juist op de Grammar School kwam, verwezenlijkt worden. De dagen van rijkdom naderden. Zij waren beiden opgewekte mannen, vol hoop en goeden moed. De geur van het zomersch land met koren en vee, van struiken en groene boomen aan de rivier, verfrischte het hart dat in de verwickelingen van menschelijke begeerten en gedachten een veilig pad had gezocht. Toen William op den avond

van Sint-Jan met zijn kinderen aan de hand door de stad liep om hun de vreugdevuren te laten zien, trad hij zelf in den kring en zong in het refrein, mee te doen in de blijdschap der kleinen gaf de herinnering aan voorheen een echte milde dierbaarheid.

Heen rijdend den weg naar Warwick af, in het licht der benevelde maan, zag hij nog even om naar het zilverig torentje, rondom lagen de heuvelen in duistere glansen — waar ging hij heen? Londen, arbeid, rijkdom. Was daar gefluister in de bladeren waar een blauw lichtje sprankelde? Hij lachte en zeide een woord tot het goedig dravend paard. Lord, what fools these mortals be!.... Het geboomte wuifde, er scholen feeën in de schaduwen die gaarne met de menschen spelen — het bijgeloovig volk zegt dat men voor zich moet zien wanneer men ze voorbij gaat om de betoovering te ontkomen.

Sterk keerde hij in Londen terug. Al moest hij ook speler en schrijver van spelen blijven ter wille van het nuttiger geld, hij zou aanzien verwerven als dichter en een eervoller naam dragen dan zijn gemeen beroep hem gaf. Toen hij Richard Field den drukker het nieuws uit Stratford kwam brengen, sprak hij over zijn

eerste gedicht, dat hij wilde opdragen aan den jongen Southampton, een der edelen aan het hof die gewis tot hooge macht zou komen. En Field drukte het kunstig gedicht van Venus en Adonis. Het boekje, te koop in den Witten Haze-wind onder St. Paul's, werd veel gelezen en maakte den naam van Shakespeare bekend, gevierd, edelen ontvingen hem minzamer, hun vrouwen spraken hem glimlachend toe.

Maar uit de duisternis waar het onbegrijpelijk licht somtijds de dichters zelf verbaast, verschenen nieuwe levende gestalten met verwondering en zacht luidend gelach, en maakten een spel van den ernst der menschen. De man die voor de woorden moest zorgen noemde het *Midsummernight's Dream*, omdat hij kort te voren op het land, in de weelderigheid van een zomernacht, een hunner iets had hooren murmelen over de dwaasheid van sterfelijke wezens. Ja, het liefst hadden Oberon, Titania en Robin Goodfellow zich met hun vriendjes alleen vermeid; maar de menschen meenen het goed, al zijn ze ook dwaas, ja dwaas, wat scherts verkort hun de uren en doet hun de donkere dingen waar zij zooveel aan denken vergeten. Liefde — de man die van de aarde naar den hemel

ziet, moet ook weer van den hemel naar de aarde zien — laat liefde slechts een spelletje zijn, kort maar zuiver, en laat voor het goede dat de menschen meenen hun kindertjes gezegend zijn. Wie het spel niet begrijpt geloove dat hij gedroomd heeft, Robin zal zich beteren en spoedig iets verstandigers doen.

Nu Shakespeare steeds wichtiger buidels mee naar huis droeg, toog hij weer aan het werk voor zijn naam. Hij trad dat najaar met Kempe en Burbage in Greenwich op, in het paleis aan de Theems. Het behaagde de koningin hem toen hij voor haar knielde op de wang te tikken als dank voor zijn bevallige gedachte aan de getroonde maagd in het westen, meer nog als teeken dat zij het verhaal van de blanke Venus met smaak had gelezen. De schitterende Southampton, met armbanden en oorringen versierd, naar wien alle schoone oogen zagen, betoonde hem vriendschap, de eerejuffers rondom, wachtend op een blik van den ander, knikten en koerden den speler toe, en sloegen haar oogen neer en hoopten van een kuischeren minnehandel te lezen.

Het volgend jaar drukte Field het gedicht van Lucrece.

Shakespeare verkeerde toen veel in het huis van Southampton, bij Lincoln's Inn. Er was een bekoring met de aanzienlijken der wereld aan den prachtigen disch, flonkerend van broos uitlandsch glas, te zitten, in den geur van vrouwenreukwerk en zeldzamen wijn; te luis- teren hoe zij, die met hun verborgen macht over het lot van duizenden beschikten, luchtig vertelden van de Italiaansche hertogshoven, van minnebriefjes door bleeke handen geschreven, van kuiperijen en verraad en bloed om een nietigheid gelaten; en hoorend naar een stem die de gesuikerde sonnetten — van Markham, Barnes, en hij glimlachte, want zij waren veel zoeter dan de zijne — zangerig deed klinken, daar boven in den hal bij de oude balken, in een stoffig zonnestraaltje de geschiedenis te raden van de macht, de heerschappij, soms even iets te zien van goud en zwaarden, soms even iets van een smachtenden blik en vrou- wentranen.

Zeker, wanneer hij terugkeerde bij zijn kame- raden, bij Jack Hemyng in Aldermanbury, en Condell en Philips zaten er ook tusschen al Jacks kinderen, groot en klein, aan het avond- maal voor hun kannen dubbelbier en een stevig

stuk van een os, en de oude Will werd goeddelijk gevraagd wanneer hij wat nieuws zou hebben voor de planken, dan knikte hij en at mee, dan voelde hij zich een rustiger man bij zijn gelijken — wat geluk kon er voor een boerenzoon zijn in den staat van koningen en ridders? De graaf, zijn beschermer en meer nog, had zijn plaats gekregen en hij de zijne. De verstandige Philips bezat reeds een degelijk landhuis in Mortlake, en een tuin en land, en deed moeite voor een wapen, het sieraad voor zijn ouden dag.

Gedichten als Venus en Lucrece schreef hij niet meer. Hij kende thans een inniger wellust dan dien van louter vormen. Tooneelstukken echter volgden elkander snel, Richard II, King John, de geschiedenis van menschen die eens geleefd hebben; de Merchant, het verhaal van den Jood dat al zooveel jaren de toeschouwers roerde — er werd veel gewoekerd in Londen, daar wist Lodge van te vertellen —, voorheen in het stuk van Marlowe, en veel vroeger in een ander, dat de oude Burbage zich nog herinnerde.

Men noemde het de Jew, ofschoon hij het de Merchant had genoemd. Er is hier iemand

die met zijn lichaam het geluk van zijn vriend wil betalen, een ander die voor zijn vriend de gelofte aan een vrouw breekt; er is bespiegeling over recht en genade, en een donker voorgevoel.

In sooth, I know not why I am so sad;
It wearies me; you say, it wearies you;
But how I caught it, found it, or came by it,
What stuff 't is made of, whereof it is born,
I am to learn.

Een eenzaamheid, een zachtmoedige droefenis. In dezen tijd ook schreef hij de eerste sonnetten.

Weldra kon hij zijn vader berichten dat de beloofde dagen in zicht waren. John Shakespeare vroeg den wapenkoning in Londen het recht om een geslachtswapen te voeren. John Shakespeare onderhandelde over den koop van een huis. William verlangde er naar in Stratford een woning te hebben, verlangde naar het land waar hij geboren was.

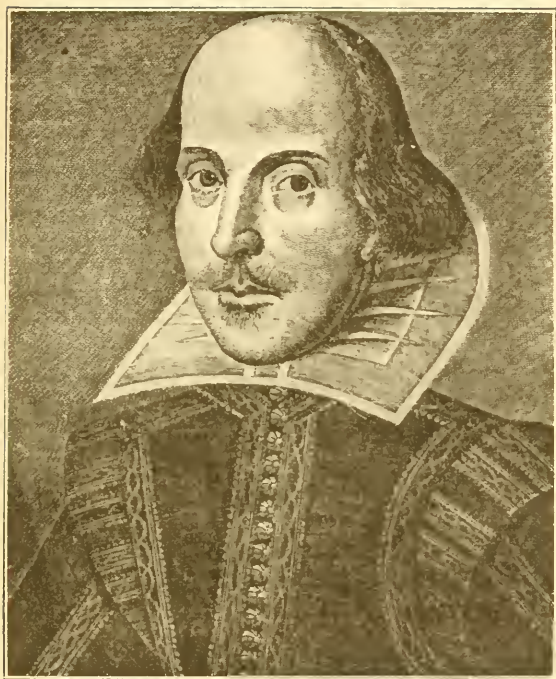
Toen stierf Hamnet, het knaapje.

En waarom zou hij naar aanzien streven? Welk geluk? Wie komt de zaligheid nader, hij die zoekt, werkt, streeft en moedeloos neer-

zit; die peinst, opstaat, de spieren spant en aarzelt; die weent, bidt, wacht; of hij die slaapt en eet en drinkt en vet wordt en overal lachen hoort, het lachen der menschen, en ten minste vroolijk is geweest? Het is maar kort tusschen daareven en aanstonds. Denk aan Greene, Marlowe, Kyd nog het vorig jaar, zie de jongeren die daar al bezig zijn. Is het niet een genade wanneer men niet weet wat beter is, te zoeken of te laten komen, in vlot evenwicht rustig te kunnen arbeiden? Voor een geloovige ziel.

Kort voor hij weer naar Stratford zou gaan werd het spel van Henry Monmouth en Falstaff vertoond. Henry, voorwaar, was de edelste der twee, maar Falstaff de grijze jongeling won de genegenheid der menschen. Hij was immers een begaafde genieter en zoo ver ziend dat hij, toen aan het einde zijn koninklijke vriend hem verstootte, gansch niet teleurgesteld was, maar in kinderlijken eenvoud bleef vertrouwen. Het welzijn des volks, bedoelde de prins, geen schelmerijen, en Falstaff bedoelde de trouw, de vriendschap, de liefde, al wat er goeds was in het hart van den eenen man voor den ander.

Shakespeare reed over den lieven weg naar het land waar het torentje tusschen de boomen staat, hij werd verwelkomd door vader en moeder en vrouw, door zijn dochttertjes, het oudste was al bijna geen kind meer. Er waren rustige woorden tusschen hem en zijn vrouw, over het verleden, over een vredige toekomst. Hij kocht het oude huis tegenover de school waar hij als jongen leerde, het grootste van de stad. Hij was nog jong, drie-en-dertig jaar. Maar al stiller. De zwarte wolken moesten nog naderen voor het zuiverste licht kon dagen.

WILLIAM SHAKESPEARE

naar de gravure van Droeshout in de Folio uitgave van 1623.

III.

LONDEN.

Toen de taak van twee geslachten ten einde ging kon Engeland, zeker van zijn sterk geveste onafhankelijkheid, mededingen naar de wereldmacht. En wel werd in de verste oorden waar schepen onder de vlag van St. George verschenen reeds door de zeelieden der handelsgenootschappen met Hollanders en Portugeezen om landbezit gestreden, maar voor de groote veroveringen waren de krachten gereed noch de begeerte ontwaakt. Veel rijkdom was er in het land gekomen, begunstigd door den koopmanszin der bewindvoerders, nieuwe nijverheid, nieuwe handel, goud en zilver waar geen grootvader van droomen kon. Maar ook veel armoede werd thans zichtbaar, schandelijk gebrek. En voor het volk al zijn kracht naar buiten kon ontwikkelen had het eerst binnenslands veel te begrijpen, te rechten en te hervormen.

Door de nooddruft gedrongen, gekoesterd door de weelde van 's lands veiligheid, vormden zich nieuwe denkbeelden van recht in de hoofden der burgers, in verscheidenheden en kleuren. Geloofsvrijheid heette de leus der denkende menschen, die zagen hoe de staatskerk dezelfde heerschappij beoogde als eertijds Rome bezat; macht in het bestuur eischten de heeren, kooplieden, hoofden van jonge geslachten die, den nood in het land kennend, naar het parlement in Westminster reden. En zij verstonden elkander en sloten een verbond. Dat zag Jacobus duidelijk toen hij een paar jaar later zeide: geen bisschop, geen koning. De machthebbers beschouwden het land als hun lusthof waar niets mocht groeien dan wat hun behaagde, en waar het beginsel van de oppermacht van den volkswil een onkruid was dat gewied behoorde te worden. Nu, tegen het einde van het oude tijdperk, begon de laatste worsteling die een halve eeuw zou duren van een klein aantal edelen, onder hun banieren van goddelijk koningsrecht en staatskerk, tegen honderdduizenden in wie een klaarder bewustzijn ontwaakte van hun plicht jegens God en hun recht onder menschen.

Met den dood van Philips viel het Spaansche

spook voorgoed in den afgrond, met den dood van Burleigh ter zelfder tijd brak het leidsel der dwingelandij. De koningin was bemind, en oud, men kon wachten tot zij zou volgen. Maar het leven giste, en terwijl zij ongeduldig den toekomstigen heerscher in het Noorden verbeidden, die de verbeteringen beloofde, begonnen de menschen reeds onder elkander te twisten, puriteinen tegen verdorvenen, links tegen rechts.

De jeugd zag twee voorbeelden om te volgen, den eenvoudigen burger en den prachtigen edelman, den werker en den genierter.

De heer leefde weelderig in navolging der hovelingen, en werkeloos. Hij stond laat op; kleedde zich kostbaar; slenterde zwierig door de straat daar waar de minste vuilnis lag, rechts en links kijkend naar het blanke vrouwenvolk dat er onder de luifels zat; bezocht zijn barbier in den tabakswinkel om zijn lokken te laten krullen en de nieuwtjes te hooren; trad even St. Paul's kathedraal binnen, de verzamelplaats van zijn gelijken, en vond er bijgeval achter een pijler zijn kleedermaker, die hem onderdanig wachtte; dan ging hij naar zijn eethuis, vloekte zooals het iemand van onderscheiding betaamde en sprak luid, over een tweegevecht,

een Spaansch rapier, een voornamen vrouw. In den middag had hij de keuze tusschen een hanemat, een schouwburg, een schermzaal of een rit met den valk. Daarna zocht hij zijn eethuis weer voor een avondmaal van een lamsboud en drie, vier kippetjes, en daar bleef hij zitten tot laat in den nacht met vrouwen, kaarten en wijn. Hij bekostigde dit leven door zijn goederen te verpanden, of met geld dat hij uit een of ander monopolie ontving. Of door oneerlijkheid — dieverijen waren zelfs onder de aanzienlijksten van Jacobus geen zeldzaamheid.

De burger stond zoo vroeg mogelijk op om dadelijk in den winkel aan het werk te gaan. Daar bleef hij den ganschen dag bezig met de knechts. Wanneer hij zich eindelijk in den namiddag kon verpozen en op straat kwam, vond hij geen andere afleiding meer dan onder de schare in St. Paul's kerkhof een wijle den prediker aan te hooren. Het woord zonde werd zoo vaak gesproken dat het nog lang in zijn geheugen klonk. Met een vriend rustte hij dan in een herberg bij een pot bier. Hij sprak over de preek, over paapschen en afgescheidenen; over de klachten der knechts, over de redenen

waarom de levensbehoeften steeds duurder werden; over de monopolies der edelen die hun geld verbrasten in vermaak en zedeloosheid. En als hij eenmaal het woord zonde genoemd had, heette hij een puritein, een huichelaar; als hij zich eenvoudig kleeedde, een smalle, neerhangende halskraag in plaats van een uitstaande droeg, een nauwe broek in plaats van een wijde, als hij het hoofd schudde over de liederlijkheid der achterbuurt, over schouwburgen en ontucht, heette hij een zwartkijker, een galspuwer. Een puritein, inderdaad hij gevoelde dat hij tot een partij behòoren moest en dat er maar eene was waartoe hij behooren kon. Menigeen werd zoo genoemd die met de kerk tevreden was en slechts in zeden en begrip van rechtvaardigheid van de tegenstanders verschilde. De werkende jeugd kon niet anders dan de puriteinen volgen.

Ook onder de jonge schrijvers die in de laatste jaren van Elizabeth verschenen, werd een scheiding merkbaar. De dichters van het vorig geslacht leefden toen er nog geen groote partijen bestonden. Zij hadden nauwlijks tijd om hun boordevol gemoed uit te spreken. De jongeren nu begonnen met een oordeel, met

hun tijdgenooten te bespotten, de meesten aan de zijde van het behoud.

Van het oude gezelschap in de Mermaid waren alleen Lodge, Nashe, Shakespeare en Chettle overgebleven. Op de plaatsen der anderen zaten al Ben Jonson en Thomas Dekker, Marston, Heywood, Fletcher; de nieuwe tooneelspelers Sly, Cowley, Armin, en jongeren die nog maar droomden van toekomst. Vroolijk geraas van twisten en drinkliederen ging er als eertijds in het duister vertrek; maar de ouderen die wel eens zwijgend toeschouwden, Tom Lodge de trouwe dokter, William met zijn fijnen mond, Chettle, dik en roodwangig als wijlen Falstaff, zagen elkander soms aan, denkend aan den vroegeren tijd toen de vaardige geestigheden ook wel vinnig mochten klinken, doch nimmer vijandig; toen men den braven Kyd eindeloos plaagde, Chettle evenals nu met daverend gelach begroette, doch nimmer de warmte der gelijkgezinde genegenheid verkillen voelde door vreemden haat, naijver of kleinachting. Zij waren eertijds de vagebonden die zich vereenigden tot onderlingen steun tegen de landswetten en niets zochten dan een broodwinning, een vrij, vroolijk bestaan; de

jongeren thans streefden naar faam en rijke betrekkingen. Ben Jonson had zich, door moeilijkheden worstelend, veel kennis verworven, hij wist meer dan de anderen en pronkte gaarne; aangelokt door de ruime verdienste op het tooneel verlangde hij ook een speler te zijn. Maar hij was te lomp, te stug en, zeiden zijn vrienden, te leelijk. Toen hij noch als speler noch als schrijver voor den volksschouwburg slaagde legde hij zich toe op maskeraden voor het paleis. Thomas Dekker zijn tegenvoeter, gevoelig, altoos zachtmoedig in zijn vele zorgen, onbewust van zijn gave en daarom alleen al door Ben geringschat, kende spoedig de licht te treffen ijdelheid van wie de voorste in de Mermaid begeerde te zijn. Zij tweeën waren in het begin de leiders der beide richtingen, de eene welke het hof volgde en zijn zeden verheerlijkte, en de andere die het goed recht der burgers verdedigde, begaan met het leed van de rampzaligsten in de stad, en uit hun wederzijdschen afkeer ontstonden de blijspelen en vlugschriften waarin gespot wordt, waarin de bitterheid gehoord wordt die later, toen de menschen wie zij gold gestorven waren, pijnlijk klinkt.

Shakespeare was de eenige die zich niet in

persoonlijke twisten mengde. Vlugschriften behoefde hij niet te schrijven zooals de anderen voor hun onderhoud deden; hij had ruime inkomsten uit zijn beroep, zijn aandeel in den schouwburg, zijn land. En overigens, welke partij zou hij kiezen? Gentle Will heette hij omdat hij niet twisten kon. Den edelen, den schijn van lang vergane ridderdeugden droeg hij de oude genegenheid toe van zijn jongelingsdroomen. Met de onbevallige burgerzeden, den kleingeestigen afkeer van vermaken, de dorre Sabbathvereering mocht hij wel schertsen — *Dost thou think because thou art virtuous, there shall be no more cakes and ale?* —, de dwingelandij der nieuwe leerstellingen mocht hij verafschuwen, maar hij was zelf een gering burger en hij kende de onrechtvaardigheid van den verdrukker. Wanneer hij een enkel maal zijn meening liet hooren in een strijd, zooals in Hamlet over de misleiding der koorknapen van Blackfriars, sprak hij als een vader die, zich zelf niet beleedigd voelend, goeden raad geeft. Jonson oordeelde wel over hem, over zijn kennis en zijn gave, maar hij uitte zich nimmer over Jonson. Hij zag geen nietigheden in anderen.

Ook hij schreef blijspelen in die jaren. De hartigheid welke sir John bemind had gemaakt, was de heldere onbevangenheid waarmede hij, vervuld van het zonlicht over het land van Stratford, genoot in den warmen overvloed zijner verbeeldingen. Sir John was in de onschuld van een éénmaandsch wicht overleden, omdat hij te lastig werd toen Henry als waardig vorst voor zijn land ten oorlog trok, sir John boeide te veel ieders aandacht, zijn omvang alleen reeds stond anderen in den weg. En er waren velen wier dartel bestaan nog beginnen moest. Het zotte huwelijk van Petruchio en Katherine, de speelsche tintelende vrijage van Benedick en Beatrice had Will, zich verkneukelend in schelmsche herinnering aan geestigheden en avonturen uit zijn eersten Londenschen tijd, geschreven, hier en daar nog een zonderlingen snaak te voorschijn brengend, Slender, Evans, Caius, Dogberry en Verges. En Hero was al verschenen, vleiend als een vage droom in de stilte.

Much Ado about Nothing weerklinkt van lachen uit klare open keel. Maar de beminlijkheid van Hero herinnerde aan wat nog van begeerte ongerept sluimerde in het minnaar-

gemoed en starend ontwaakte in lange nachten, gedaanten met den vinger op den mond, verbaasd door tranen aangezien. De jeugd zelve ontbloaide weder met haar smachten dat in niets dan een droom te loor ging, een geur, een glans die de droefenis vergulde. De vrouw met de roode lippen die hij in den dag zocht, die hij toe kon spreken en aan kon hooren, voor wie hij luide verzen van verwijt en deemoed schreef —

In faith, I do not love thee with mine eyes —,

was zij dezelfde die hij het vorig jaar begeerde? Wie was zij, hoe heette zij in de eenzaamheid van den nacht? had zij bruine oogen, of grijze of blauwe? Maar de lucht waar hij in ademde geurde van zoetheid, en maagdelijke wezens in hun frissche kleedertjes traden met geruischloos gelach uit de nevelen, Celia, Rosalind, Viola. Het was een stille zomer-sche tijd, een tijd toen het menschengेरucht als een oude melodie uit de verte ruischte.

Terwijl hij met Twelfth Night, As you like it bezig was, in het voorjaar toen Edmund zijn jongste broeder uit Stratford bij hem kwam om eveneens zijn fortuin op het tooneel te

zoeken, vertelden Richard en Cuthbert Burbage op een dag dat zij The Theatre ontruimen moesten daar de eigenaar van den grond overmatige eischen stelde. Zij hadden een plan gereed: te zamen zouden zij het gebouw afbreken en het aan den overkant van het water, tusschen The Swan en Ned Alleyn's schouwburg The Rose, waar de stukken van Dekker en Marston werden gespeeld, weder opbouwen. Zij togen aan het werk, en de veerlieden op de Theems wreven zich de handen toen zij in Bankside den ronden Globe boven het riet en de lage boompjes zagen rijzen, „this wooden O” die de wereld der grootste treurspelen zou worden. Voortaan was de Clink de voornaamste buurt van vermaak. De Curtain, voor schermzaal gebruikt, stond nog wel in Moorfields, en ook de schouwburg in Blackfriars, waar de koorknapen van de koninklijke kapel Ben Jonsons spelen vertoonden, en The Fortune in Cripplegate waren mededingers; maar wie eens bandeloos uit wilde gaan liet zich naar Bankside overvaren en vond daar behalve de drie schouwburg en nog Paris Garden, vol rumoer en gebrul van Sackerson den veel getergden beer met de honden — daar was altoos gedrang, Alleyn

de berenmeester verdiende er zijn schatten —, en langs de drassige paadjes rondom de bouwvallige krotten waar de vrouwen met geverfde wangen den heeren lachend stonden te wenken, de drankhuizen waar schippers, zeelieden en vreemdelingen om het meesterschap dronken. In den laten middag wanneer de spelen waren gedaan, zag men daar aan den Paris Gardensteiger een uitgelaten menigte zich verdringen om de bootjes, dan klonken de roeiersgalmen van Westward Hoe! de scheldnamen, de kluchtige en vuile woorden over het kabbelend water, en de zwanen zwommen vlug met den stroom mee langs het riet. Jaren lang bleef de Clink de ergernis der overheid; de overheid heette puriteinsch.

As you like it was een der eerste spelen die men in den Globe kon zien. Het verhaal van een verjaagden hertog, die met zijn vrienden het woud van Arden tot woning koos; gelijk in de gouden wereld van de toekomst lieten zij den tijd daar zorgeloos gaan, zich verlustigend in de natuur:

And this our life, exempt from public haunt,
Finds tongues in trees, books in the running brooks,
Sermons in stones, and good in everything.

Shakespeare hield zoo veel van het land. Naar dit woud vluchtten ook twee vriendinnetjes, de zedige Celia en Rosalind, die van den ochtend tot den avond kwetteren kon, hoe verliefder zij werd des te rapper, zooals het vogeltje in het jonge groen; en Touchstone vergezelde hen, de trouwe nar die het verschil tusschen het stads- en het landleven, met een knipoogje, in de duidelijke taal van den wijsgeer toonde :

Truly, shepherd, in respect of itself it is a good life; but in respect that it is a shepherd's life it is naught. In respect that it is solitary I like it very well; but in respect that it is private it is a very vile life. Now, in respect it is in the fields it pleaseth me well; but in respect it is not in the court it is tedious. As it is a spare life, look you, it fits my humour well; but as there is no more plenty in it, it goes against my stomach. Hast any philosophy in thee, shepherd?

Natuurlijk kwam ook de jonkman daar die een goed meisje waard was. En al deze te zamen speelden onder de groene boomen hun

kortstondig spel van zuchten, lonken en kussen tot tijdverdrijf van den eenzamen Jaques, een dichter die geen verzen schreef, die in niets behagen vond dan in een goed gezongen lied en in den onuitsprekelijken weemoed welke geheel zijn eigen was.

I have neither the scholar's melancholy, which is emulation; nor the musician's, which is fantastical; nor the courtier's, which is proud; nor the soldier's, which is ambitious; nor the lawyer's, which is politic; nor the lady's, which is nice; nor the lover's, which is all these; but it is a melancholy of mine own, compounded of many simples, extracted from many objects, and, indeed, the sundry contemplation of my travels, in which my often rumination wraps me in a most humorous sadness.

Bespiegeling, verzwegen treuren, zooals geen ander kent of begrijpt, dat was al wat gebleven was na het smachten om een vrouw, een vriend, een menschenziel.

Het waren nochtans blijspelen die hij schreef; de jonge heeren met hun pijpen, toeschouwend op het tooneel, hoorden de muziek niet waarvan

de hertog in Twelfth Night vertelde, het geruisch over de weeke heuvelhelling geurig van violen, zij zagen niet hoe ledig het verhaal was van wie zijn liefde niet had uitgesproken. Voor hen moest sir Andrew Ague-cheek een coranto dansen en Malvolio, omdat hij deugdzaam was in den kerker gesloten, voor hen werd het liedje gezongen van: Present mirth hath present laughter! en was dat andere, van den regen die iederen dag regent, een grap zonder zin van den nar.

Doch zelfs die machtige geest die in hun midden leefde kon niet zijn leed beheerschen en verbergen, en immer tot hun behagen van liefelijke blijdschap spreken. De glimlach waarmede de groote onder de kleinen ging verstarde toen hij, te lang in zichzelf starend, zichzelf begon te zien en schrok van de engten en schemeringen waar hij niet verder kon, en begreep dat zijn rijke edelmoedigheid, dat was de liefde waaruit hij de zuiverste teederheid schonk zonder ooit geluk van anderen te verwachten, een last zou worden en al te zwaar zoo er geen hulp van een levende ziel kwam. Wie zucht niet een enkel keer wanneer hij nooit iets ontvangt! Of was de tijd te donker voor de menschen om elkaar

te begrijpen? Of verging het een ieder zoo die naar de verste einden streeft en niet waarlijk groot is, en niet eischt en neemt wat hij verlangt? Hij zag in de oogen van allen die hij tegen kwam, hij luisterde naar alle stemmen die hij hoorde, vuur brandde in zijn hart.

Er waren geheimen in Londen. In de eethuizen zag men vrienden fluisteren, omzichtig rondkijken en zwijgen. De koningin werd er al te oud, zij voelde zich veronachtzaamd, hare gunsten scheen nauwelijks iemand meer te zoeken; in langen tijd had zij geen parlement te zamen geroepen, wijl haar raadsheeren de groeiende ontevredenheid kenden. Den naam van Jacobus hoorde men overal reeds met genegenheid noemen, door puriteinen zoowel als door de tegenpartij, men wist dat er edelen waren zelfs in Whitehall, die niet meer schroomden hun ongeduld luid uit te spreken. Elizabeth was wantrouwig geworden en, gelijk Caesar, bijgeloovig, Dee de sterrenwichelaar voer bijna dagelijks in de koninklijke sloep van Mortlake naar het paleis. De koningin hoorde iets van een geheime briefwisseling met Jacobus, zij riep Essex haar liefsten gunsteling, die ook de gunsteling was van het Londensch volk, uit

Ierland terug, en luisterend naar het gelispel van den nijd, verstiet zij hem uit haar genade. Toen kwamen de samenzweerders met hem bijeen in zijn huis in de Strand en besloten den spelers van den Globe op te dragen King Richard II te vertoonen om het volk te winnen voor de onttroning van de oude vrouw. Den dag daarna verzamelden de opstandelingen zich gewapend in de straten, maar de musketiers en hellebaardiers stonden gereed en dreven het troepje edelen terug van Ludgate naar St. Pauls en Cheapside, waar de brave waardin van de Mermaid den ternedergeslagen Essex nog voor hij zijn zwaard overreikte een beker wijn bracht. Toen volgde het geding dat gansch Londen in spanning hield, Shakespeare niet het minst daar ook over Southampton's leven beslist moest worden. Francis Bacon, die veel van zijn voorspoed aan de weldaden van Essex te danken had, trad op voor de kroon en een ieder begreep dat de vorstin met opzet hem had gekozen, wijl zij voor haren gunsteling niet de laatste straf begeerde. Maar Coke de rechter, den oproerigen graaf eveneens welgezind, was Bacons vijand. En ondanks de pogingen van den rechter zelf om hem te redden moest Essex door de welbespraaktheid van

Bacon zijn voormaligen gunsteling veroordeeld worden tot het blok. Hij werd ter dood gebracht; Southampton ontving wegens zijn jeugd de genade van kerkerstraf. Londen was stom.

Ook Brutus faalde toen hij zijn stad van Caesars onderdrukking wilde bevrijden omdat hij, zelf oprecht, te groot vertrouwen in anderen stelde.

Het vonnis van zijn vriend was de schelle werkelijkheid, die Shakespeare ontmoette toen hij uit zijn bespiegeling opzag naar de menschen rondom, naar bedrog, verraad en ontrouw. Hij voelde de onmacht van een schouwenden geest in het gewoel van een grooten strijd. Zijn mond sloot zich en de teleurstelling dwalend in zijn hart wekte er de vergeten pijnen van vriendschap, die niet meer verlangd werd.

Dien zelfden zomer toen de toeschouwers het edele treurspel van Julius Caesar in den Globe konden zien, werden in de Blackfriars Jonsons Poetaster en in The Rose Dekkers Satiromastix voorgesteld, kleinzielig gekrakeel. Het gonsde in de omgeving van schrijvers en spelers van afgunst, laster en haat. De Romeinsche spelen, die in zwang kwamen, waren niets dan vermomde kibbelarijen, door een ieder begrepen.

Dat jaar ook stierf John Shakespeare, de vader, in Stratford.

Was het voorzienigheid dat juist te dier tijde de een of de ander, keuvelend over oude dagen, den naam van een van Kyd's treurspelen noemde dat slechts een enkel zich herinnerde, Burbage of Nash beter dan iemand, Hamlet, Prins van Denemarken? Hamlet, die geroepen werd alleen een ontzaggelijk kwaad te wreken, ten koste van zijn leven zelfs.

William Shakespeare zou van Hamlet een nieuw treurspel maken. Zijn ziel was heet en vol van zuchten, in zoovele groote nachten had hij geluisterd naar de onverklaarbare zekerheid die men voorgevoel noemt. En werkend in de zelfvergeten innigheid waar het verschil tusschen waanzin en verstand niet zichtbaar is, schreef hij van een prins, zeker, die een allerschandelijkste misdaad te wreken had, maar van een prins, die dichter was, edelmoedig en zachtzinnig zooals de dichters zijn, eerlijk en bedroefd van nature, in de onnoemlijke pijnen van ongewisheid welke hij leed; maar van een dichter die de striemen des tijds gedragen had, de verachting van den hoogmoedige, de ellende van verworpen liefde geduld had, o van de liefde

vooral door niemand gevraagd noch begroet, en die nochtans, nochtans beschouwing, verzinsel, mijmerij, vluchtende beelden en woorden met de lasten van het zwoegende leven verkoos boven het duister geheim — eindeloos niets of een anderen droom? De dichter die de rust van het zelfvoldane weten niet kennend noch den vrede van het reine geloof, slechts genieten kon van de schoonheid der aarde met haar boomen en klare rivieren en haar hemel, die immers blauw is, en die juist wijl hij slechts genieten kon, ook zichzelf wist te verachten. O de liefste geest die daar in de stad van duizenden menschen door een stil man geschapen werd, zoo verheven en zoo eenvoudig, zoo klaar en zoo onbegrijpelijk, zoo armzalig en zoo onverwinlijk dat nog het verste nageslacht hem als zijn eigen herkennen zal, want wie hem ziet en ontroerd is voelt dat zijn ontroering uit iets van hem zelve vloeit, Hamlet zal bemind worden om de grootheid zijner maagdelijke liefde, om de eerlijkheid van zijn strijd en zijn moed om te sterven, zoolang er menschen zijn die weten dat ook een dichter zonder daden een held is. Klinkt het niet schoon van hem die de vrees kende, —

The dread of something after death,
 The undiscovered country, from whose bourne
 No traveller returns —,

die gedood had in de ondoordringbare raadselen van angst en vertrouwen, zooals kind en grijsaard ze voelen wanneer ze alleen zijn en schreien, —

But thou wouldst not think how ill all's
 hereabout my heart: but it is no matter —,

klinkt het niet vroom en verblijdend van dien lichaamloozen man, van dien geest te hooren hoe zijn laatste woorden nog de woorden van een dichter zijn — the rest is silence. Is het zielsgeheim ooit droeviger en heerlijker geroerd?

Hamlet leeft en wordt bemind en misverstaan. Maar misverstaan zooals twee vrienden of twee gelieven, wanneer zij in hun zwaarste dagen, aarzelend, zoekend langs de fijnste draden van het onuitsprekelijke, alles, alles zeggen wat zij voelen en denken, in verwondering peinzen over de vreemdheid van elkan-
 ders wezen.

Met Hamlet, het eerste der treurspelen waarvan men zegt dat zij met bloed zijn geschreven, was Shakespeare het diepst in zichzelf gedaald. Hij kende zijn zwakheid en verborg zich in de somberheid van wie zijn grenzen ziet.

Het volgend jaar stierf de koningin, het wonderjaar zooals Dekker het noemde, omdat er nooit in Londen meer rouw was gevoeld en getoond. Het was bekend hoe de oude vrouw in Richmond lag te sterven, maar toen eindelijk op een dag in het vroege voorjaar door duizende monden in de stad het verwachte bericht werd herhaald, bracht het verwondering in alle woningen. Wie leefde er nog die zich een ander dan Old Queen Bess op den troon herinnerde, wie voelde niet dat er iets van het land zelf uit de wereld verdween? De dichters zongen den lof van Cynthia. Alleen Shakespeare zweeg. — Maar toen in de Mei-maand de nieuwe koning met zijn luister de poort binnenreed wemelde het in de straten van lachende gezichten en fraaie kleederen, muziek galmde in de schouwburgen en herbergen en de nieuwe wijzen werden ver over de Theems gehoord, op de boekenstalletjes rondom de kathedraal lagen de lofliederen op

den vorst die het heil zou brengen gereed. Ook thans zweeg Shakespeare. — Maar er zou nog meer zwart in Londen gedragen worden. In den zomer begon een heviger pest dan men zich heugde. Zoo snel werden de kuilen op de kerkhoven gegraven, gevuld en dichtgemaakt dat niemand kon zeggen of er vrienden en vijanden, aanzienlijken en geringen te zamen waren gelegd; het werd stil in de straten en de weinigen die men zag liepen schuw en ijlings, met bosjes droge rosmarijn in neus en ooren om zich voor de zwoele doodslucht te beschermen, zelfs de armsten wisten het kruid te vinden hoe duur het ook was geworden. Duizenden ontvluchtten de stad, de artsen lieten hun zieken hulpeloos achter; er zwierven zoo-veel Londoners op het land dat de dorpelingen, sidderend voor de zwarte ziekte zoowel als voor het roofgespuis, hun deuren en luiken sloten en geen antwoord op het roepen gaven.

En jarenlang keerde de pest bij de eerste warmte terug. De schouwburgen waren meestal alleen in den winter open.

Het gezelschap van den Globe, dat thans des konings spelers heette, reisde 's zomers door het land.

Toen Shakespeare, ditmaal vergezeld van Edmund zijn broeder, weder in Warwickshire kwam en naar Stratford reed, vond hij in Henley Street het ouderlijk huis, waar niemand dan hun oude moeder aan de deur verscheen, ledig en stil, de vader dood, de broeders en zusters verspreid. Dan in New Place zijn vrouw die al grijs werd en zijn twee volwassen dochters. De voornaamste burgers van den raad kwamen den eigenaar van het groote huis, den eigenaar van vele akkers begroeten, eerbiedig glimlachend. Hij was een heer die gunsten aan het hof had verworven, veel invloed had en, zeide men, meer dan duizend pond per jaar uitgaf. Men kon het aan zijn kleederen zien. Hij droeg het koninklijk wapen op zijn mantel gestikt. Zij vroegen hem het verzoekschrift, dat zij hadden gezonden om de sluiting der gemeenteweiden te verbieden, met zijn naam en hooge betrekkingen te steunen. Shakespeare knikte en beloofde. Zeker, de arme moest zijn schaapje vrij kunnen weiden.

En kalm tusschen zijn dochters in den tuin langs de vruchtboompjes heen en weder gaande, wist hij dat de jeugd voorbij was. Groote dochters, aanzien, bezit. Als hij omzag naar

zijn huis ontwaarde hij zijn vrouw in de schaduw van de deur gezeten, hij herinnerde zich een tijd vol geur van hooi en vogelzang, hij herinnerde zich vreeselijke nachten in Londen, nog zoo kort geleden, toen hij met heete oogen in de duisternis staarde, steeds verlangend naar datgene dat het vuur nog feller branden doet —

And frantic mad with evermore unrest.

Maar al moest hij zwijgen, de tijd had hem niet verwonnen.

In den winter speelde hij voor het eerst voor koning Jacobus. Het hof vertoefde nog te Wilton op het kasteel van Pembroke. Daar, te midden van vele nieuwe edelen met hun gewaden van perzikkleurig of wit satijn, hun buigingen en flonkerende juweelen, zag hij zijn vriend weer die twee jaren in den Tower gevangen was geweest. Southampton, nog even blozend en bevallig, sprak hem hoffelijk aan, minzaam lachend zooals het past jegens een gemeene met wien men in dwazer jaren vertrouwelijk is geweest, schertste even, knikte en leidde met zijn blanke hand weer een andere edelvrouw in den dans. Geen menschelijk oog had

iets bemerkt. De speler van den koning stond aan den muur onder de flambouw, en streek over zijn hoofd en staarde. Wereld van pracht, deugd en liefde. Maar bitterheid voelde hij niet, er is een hoogheid die door niets ter wereld wordt verstoord.

Toen, in de koude stad teruggekeerd, schreef hij de laatste sonnetten voor zijn vriend.

Na den plechtigen kroningsoptocht van Jacobus in Maart, waar ook Shakespeare en de anderen van zijn gezelschap als dienaren des konings in schreden, in de scharlaken mantels hun voor deze gelegenheid geschonken, mocht er eenige weken in de schouwburgen gespeeld worden, daar volgens de boeken der kerken de sterfte in Londen tot het gewoon getal was gedaald. Er werd een stuk van Shakespeare opgevoerd, over Grieken en Trojanen, een spel vol wijze woorden; een ander, *Measure for Measure*, over de verdorvenheid in de stad.

Neerslachtig, teleurgesteld sprak de hertog van wien men zeide dat hij boven alles naar zelfkennis streefde:

— there is so great a fever on goodness,

that the dissolution of it must cure it: novelty is only in request; and it is as dangerous to be aged in any kind of course, as it is virtuous to be constant in any undertaking. There is scarce truth enough alive to make societies secure; but security enough to make fellowships accursed: much upon this riddle runs the wisdom of the world. This news is old enough, yet it is every day's news.

Zoo zwaar werd deze toon voor Hamlet niet gehoord.

Toen kwam Othello, een geweldig mensch met zijn groote liefde, zijn groot vertrouwen, zijn grooten hartstocht, een goed man die in de deugd van zijn verleider evenzeer als in die van zijn kinderlijke vrouw geloofde. Niet Iago's slecht verstand, maar zijn eigen grootheid die niet buigen kon voerde hem in den waanzin, zooals het de eigen echte drift en niet de jager is die het ongetemde dier in het vuur drijft. De pijn in het treurspel van den Moor schrijnt in een troosteloos hart. Het is de haat.

En nogmaals zat hij met haat te schrijven, maar zijn oogen weenden, door niemand gezien, want hij geloofde nog dat er veel in de wereld

bestond waar hij om weenen kon. Hij schreef van een grijsaard, goed, onnoozel als een kind, een gebroken man aan het uiterst einde van zijn leven die in den regen vluchtte, die de koude aarde en den nacht liever had dan de blikken en woorden van wie hem vroeger het dierbaarst waren. Voor hij zich tot den dood gereed maakte gaf de oude koning al wat hij had en verwachtte toen liefde en rust. Maar hij was grijs geworden zonder geleerd te hebben de menschen te haten, te vloeken. Toen hij niet meer gebieden kon was hij zelfs geen vader meer, niets dan een van de duizende onverschillige stervelingen die hun hand ophouden en elkander voorbijgaan. Wie jong is en vraagt kan mogelijk iets krijgen omdat hij zijn jeugd te geven heeft. Lear bezat niets dan zijn vertrouwen. Wie jong is verwacht nog zijn eerste liefde en zijn eerste teleurstelling. De grijsaard leefde in zijn laatste liefde. En met zijn laatste smart begon het spel. Toen hij zijn Cordelia, meer dan zijn dochter, had toegesproken als een lachend knaapje en het geluk uit haar mond verwachtte, schrok hij en deinsde bevend terug, zij had niet verstaan dat er een onverbreeklijker band dan die van het bloed was en ge-

antwoord zooals het een dochter betaamde.

Verlaten zwierf hij toen, gelijk het dorstend hert dat de bron zoekt waar het sterven kan. Maar hij zag duivelen die hem volgden ; monsters die de gedaanten zijner dochters hadden, dreigden, folterden, verdoemden hem en joegen hem voort, de genadelooze Hemel, zwart en gruwelijk als de menschen, kastijdde hem met hagel, storm en bliksem, een arm koud man van meer dan tachtig jaren in de barre aardsche vlakte. Doch even groot als zijn vertrouwen was de trots van zijn grijsheid :

No, I'll not weep : —

I have full cause of weeping ; but this heart

Shall break into a hundred thousand flaws

Or e'er I'll weep.

Hij weende niet. De Hemel zelf kon hem niet vernederen die alles gegeven had en wachtte, met den naam van zijn Cordelia, zijn laatste in het hart. Een grauwe nacht was zijn ouderdom, somber van het zwijgen en mompelen van menschen, van één enkelen snik die de wereld verliet. En toen de vale zon eindelijk in zijn oogen scheen, lag hij reeds en zijn adem werd stil. Toen weende hij, zijn kind, zijn liefste lag bij hem. Dit was het afscheid van een vriend :

O, let him pass! he hates him
 That would upon the rack of this rough world
 Stretch him out longer.

De heiligste liefde die verging door de hardheid van menschen.

Evenals Hamlet en Othello stond Lear hoog boven allen die hem omringden, omdat hij in zijn vroom vertrouwen meer dan anderen verlangde.

In het voorjaar toen King Lear werd opgevoerd, moest de Globe weder gesloten worden wegens de pest. Een van Shakespeare's oudste kameraden stierf, Augustine Phillips de tooneelspeler. Het gezelschap reisde weer van stad tot stad en vertoonde zijn kunst in herbergen, gildehuizen en kasteelen.

Rijdend over den heeten, stoffigen heirweg, langs de zonnige weiden, in de schaduw van eikenlanen, rustte Shakespeare van zijn koortsigen arbeid. Terwijl de anderen praatten en schertsten, staarde hij, voor of achter rijdend, veel naar boven, naar het blauw en de wolkjes en de vliegende vogels. Wanneer hij zijn gedachten verloor en rondblikte, snoof hij den zoeten geur van groen loof en wilde rozen; aandachtig volgde hij de zwaluwtjes die heen

en weder vlogen naar hun hangend nest, of in de late schemering de kraaien, langzaam wiekend naar de toppen der verre boomen. Rust, rust behoefde hij: de wereld werd te druk voor hem; zijn leven begon te gelijken op het dorrend blaadje aan den tak. De raadselen waren even donker als toen hij met jeugdiger drift de kern er van zocht; alleen besepte hij duidelijker zijn machteloosheid, en hoe de Vader tot wien hij in zijn jeugd had gebeden hem niet helpen kon. Als hij des avonds, bleek en afgemat, voor het naar bed gaan, met zijn vrienden aan de deur van de dorpsherberg zat en medesprak, werden de stemmen zachter, de jongere spelers die daar straks nog een beurtzang zongen of over het pleintje joelend een deerne naliepen, naderden een voor een en luisterden zwijgend naar zijn zwakke stem. Er werd toenmaals, in de godsdienstige twisten, veel gesproken over God en Satan, over noodlot en voorbeschikking. De koning zelf verdiepte zich gaarne in vraagstukken betreffende bovenaardsche machten. Het geloof aan duivelen in menschenlijke gedaante vervulde velen en overal in het land werden oude vrouwen wegens betooveringen vervolgd, gemarteld en ter dood gebracht. In ieder dorp waar zij kwa-

men hoorden de spelers er van, zij vertelden van de vreeselijke hekserijen van een vijftien jaar geleden, de een na den ander gaf zijn meening. Bijgeloof, dwaas bijgeloof mochten sommige predikers het noemen, maar één hunner die al veel wijze woorden gesproken had, was nu hij ouder werd overtuigd dat een noodlot, boven den God van genade, sterren en aardse schepselen beheerschte, goed en kwaad besturend, en dat dit noodlot zijn zichtbare dienaren had. De braafste man, door het noodlot vervolgd kan wonderen van boosheid doen. De jongeren hoorden dat er iets beefde in zijn stem, maar zij wisten dat Shakespeare in den laatsten tijd geen vermoeyenis kon verdragen. De meester was zwak, prikkelbaar en in zich zelf gekeerd. Het spelersleven scheen hem te zwaar te worden.

Toen zij in Londen terug waren vroeg Burbage om een nieuw stuk, een heftig treurspel zooals de voorgaande waarin hij zijn gave grootsch kon uiten. Zoodra het hof weder het paleis in Whitehall betrok, voor Kerstmis, moest het gezelschap voor den koning spelen. Hier in de kroniek stond een schoon onderwerp, de geschiedenis van een Schotschen koning die een van de voorvaderen van Jacobus was.

En Shakespeare zou het treurspel schrijven van een deugdzaam krijgsman die trouw aan zijn vorst was en door de werktuigen der duisternis werd verdoemd. Maar reeds in den aanvang liet hij zich gaan in den vloed zijner gedachten. Een krijgsman, winnaar van een veldslag, behoort zich niet te verdiepen in mijmering over goed en kwaad. Het was Hamlet die de tegenstellingen zag en weifelde; Hamlet die, nog te vol van de melk van menschelijke goedheid, door gruwelijke beelden geschokt en gekweld, den nacht aanriep om het groot verbond te verscheuren; die, te zacht voor bloedvergieten, leed door het gezicht van zooveel bloed rondom. Bloed, bloed was de eentonige roep van den eersten onheilsdag toen de spoken verschenen tot het laatste oordeel met een mensch niet van een vrouw geboren. Een eerlijk, goed meenend man was Macbeth, die geen andere ondeugd had dan dat hij dingen verschrikkelijker dan alle angsten zag, hoewel met zijn oogen niet. Hem kozen de bloedgierige wijven omdat zijn verbeelding een begeerlijke prooi was, zijn verbeelding, gezengd door de verraderlijke vonk die zij er ontstaken, folterde hem met de felle schijnsels van valsche groot-

heid en voerde hem mee naar den nacht waar de hemel gloeit en het menschmod krijt en kermt. Het lot hield den dolk voor zijn oogen en bracht hem een vrouw die den moed van een man bezat. En toen hij eenmaal den rauwen bloedreuk, waar hij ging of zich te rusten legde, overal rook, overal zuchten en jammeren hoorde en verschrikkingen zag, toen omringden de heksen hem dichter om hem voort te zweepen tot hij verstikkend het lot zelf zou vloeken —

And bear

His hopes 'bove wisdom, grace and fear :

And you all know, security

Is mortal's chieftest enemy.

Gelijk een blind dier dat zijn wonden niet meer voelt, tuurde hij in de wildernis van zijn angsten, verbijsterd door de slechtheid die in de ziel verborgen ligt. Maar op den dag des doods klaarde de lucht, koud en zuiver van dampen, het moordgeschrei verstierf en Macbeth keerde weer tot zich zelf, een peinzend schoon vastberaden man met een zachte, lang bekende stem :

Out, out, brief candle !

Life's but a walking shadow ; a poor player
That struts and frets his hour upon the stage,
And then is heard no more : it is a tale
Told by an idiot, full of sound and fury,
Signifying nothing. —

Het is lang geleden dat de wereld begon. —

In den middag, aan het einde van hun taak, knielden de spelers in den Globe te midden der onverschillige gezichten op het tooneel om hun plichtmatig gebed voor koning en koningin uit te spreken. Een was er die, bij het opstaan even glimlachend om den groet van een edelman te beantwoorden, zwiigend heenging en in de kamer daar achter, bescheiden in de luidruchtigheid der anderen, stil zijn kleederen van fluweel en goud in de kist wegborg. Burbage, de verzen galmend, speelde voort en Will kon ongemerkt verdwijnen. Buiten gekomen vermeed hij het geraas links van den schouwburg waar de steiger lag en wandelde liever alleen terug naar de stad dicht langs het riet en het koele water. En eerst als hij de poort van London Bridge, met de afschuwelijke rottende hoofden van verraders op staken er boven, bereikte, sloeg hij zijn oogen weer op, want daar gingen menschen. Later in den avond kwam Jack Hemynges hem zoeken, in The King's Head waar hij alleen voor zijn maal zat. Zijn vriend overreedde hem om mee naar zijn huis te gaan en ongestoord hun bier te drinken. Dan hoorde hij goedgehartige woorden aan bedoeld om hem op te beuren;

Will behoefde rust, zij hadden het lang gezien, het zou hem goed doen één zomer niet te werken; hij kon immers zorgeloos gaan, kort te voren had hij het tiendrecht van Stratford gekocht en ook zijn landerijen brachten voldoende op. Fletcher, of Heywood zou voor hen schrijven. Will luisterde, knikte en zweeg. Hij verlangde naar huis. En als hij geantwoord had dat hij inderdaad er over dacht naar zijn geboorteplaats te gaan om te rusten, zweeg Jack en keek voor zich. Was het zwaarmoedigheid waardoor er den laatsten tijd zoo vaak onbegrijpelijke bedoelingen in den toon van Will's woorden klonken? Zou het niets dan vermoeyenis zijn die hem zoo vroeg verouderen deed? Maar de glans van zijn oogen was sterker en vaster dan voorheen.

Toen, in het voorjaar, kwam dokter Hall uit Stratford hem spreken over een huwelijk met zijn dochter. Shakespeare besloot te gaan. Voor het gezelschap weder toebereidselen maakte voor de zomerreis vertelde hij dat hij dezen keer niet mee zou spelen. Wellicht keerde hij in den winter, wellicht later terug. Hij beloofde weder in Londen te komen. Burbage kreeg stukken van een treurspel dat hij niet voltooid had en

moest een ander schrijver opdragen er de ontbrekende gedeelten bij te maken. Het was het verhaal van Timon wiens grafschrift luidde: Hier ligt Timon die bij zijn leven alle levenden haatte; ga voorbij en vloek zooveel gij wilt; maar ga voorbij en toef niet.

Shakespeare verliet Londen. Het grootste van zijn leven en zijn werk was gedaan.

IV.

STRATFORD-UPON-AVON.

De frissche rosmarijn lag in New Place over den vloer gestrooid, anjelieren in alle kleuren, de schoonste van het seizoen, stonden er in het zonlicht voor de ruitjes. Aan het bruiloftsmaal zagen de verwanten en vrienden hun blozenden Will Shakespeare weder met zijn bevallige manieren, en wie het meest naar de muziek zijner vroolijkheid luisterde, was zijn moeder, de oude vrouw die naast hem zat. Lustige verhalen vertelde hij, druk als de jongste, bij poozen den goeden wijn uit Quiney's kelder proevend, en zijn oogen wendden zich telkens weer naar het gelaat van zijn oudste, zijn liefste dochter in haar rozentooi, de bruid van dokter Hall. Er werd veel gegeten, veel gedronken en gelachen naar de oude zede — daar zaten allen menschen van wie hij hield, vrienden van vroeger en voortaan: Hamnet Sadler — Hamlet,

BORSTBEELD
in H. Trinity Church, Stratford-on-Avon.

gelijk Will hem noemde — met Judith zijn vrouw, die hij al kende voor hij naar Londen ging; zijn neef Thomas Greene de stadsschrijver, Frank Collins uit Warwick en Joan Hart zijn zuster; John Rogers, de nieuwe predikant die in een gezellige binnenkamer gaarne over het tooneel mocht hooren, Julian Shaw en zijn schoonbroeder Alexander Aspinall van de Grammar School aan den overkant, met Watts den ondermeester; John Combe van de College, met William en Thomas; buurman Anthony Nash, Richard Quiney en Michael Drayton die van Clifford Chambers was komen rijden. Dit waren de vrienden van zijn laatste jaren.

Lang nadat John Hall en zijn jonge vrouw vertrokken waren bleven de mannen er te zamen, pratend en lachend met klinkende bekers, tot in de schemering Judith, thans het eenig kind in huis, de kaarsen ontstak.

En eindelijk, toen de laatste gast vaarwel had geroepen en ook de burens naar huis waren gegaan, stond hij alleen aan de deur geleund in de vochtige koelte die op een zomeravond van de rivier komt. De glimlach verging niet, want in den edelen weemoed der gedachten, waar herinnering aan een ander kind in dwaalde,

begreep hij welke wijsheid hij geleerd had en vanwaar de rijke vreugde was gevloeid die hij, omringd door trouwe gelaten, heel dien dag gevoeld had, ademend in den geur van bloemen en rosmarijn, het kruid dat geluk brengt aan jonggehuwden en vrede tevens aan bejaarden. Bloemen bloeiden er voor iedereen, voor kleine kinderen, voor jonge mannen en vrouwen die zangerig van jeugd naar de toekomst smachten, voor hen die wanneer de warmte heengaat verheugd zijn schoon er niets gewonnen is en veel verloren; bloemen ook voor hem die, starend naar het geluk, prachtig en diep als het rood juweel in zijn eigen borst, zijn tijd voorbij had zien vlieten in gemijmer, in maten en woorden, in het heerlijk spel van zielsopenbaring dat, grootsch gespeeld, het lichaam te vroeg verzwakt.

En de Juni-zon die hem wekte werd een nieuw, mild stralend licht, en de weldadige frischheid van dauw en aarde werd een balsem voor het gemoed ledig van begeerte en twijfel.

In de welige stilte van het land, waar slechts de klok van de Guild Chapel tegenover zijn huis met haar lieven klank aan regel en gewoonte maande, aan de mannen die voorbij gingen, de

pratende vrouwen en de spelende kinderen, in zonneshijn en eenzaamheid ontloken herinneringen en de innigste gedachten van zijn leven, eerst zwak en hulpeloos, dan zwoel en rijk van beelden, en koel ten laatste in een zuiver klaar gezicht.

Hier, onbewust van zijn groot verlangen, liep hij meer dan twintig jaar geleden langs deze zelfde akkers die hem thans behoorden, fluitend, gelukkig, zooals in de blijdschap der onschuld een vogel zingt hoog in den ochtendhemel. Toen was hij naar Londen gegaan, fortuin heette het doel. Maar wie veel vraagt wordt veel bedroefd, tot de dorst zijn mond verdort en zijn stem breekt in één groote kreet. Waren het de goden geweest die in zijn ijdele verzinsels verschenen als heerschers over het lot, spelend met de menschen zooals knapen met vliegen doen; was het de natuur, heilige der hartstochtelijken en hoovaardigen; was het de meester der eeuwige gerechtigheid van wien de eenvoudigen met schuchter gebaar en glanzende oogen spraken; wie was het die de mogelijkheden waar hij mee geboren was vormde en schikte en leidde? die uit zoovele mogelijkheden, oneindig als zijn begeerte, de donkerste

had gekozen en doen wassen tot een verschriking van dagen en nachten?

In schitterende, zoet luidende vreugde was hij uitgegaan, hij keerde weder met niets dan vale, verachtelijke wanhoop.

De lichtzinnigste vroolijkheid had zijn mond niet rap genoeg kunnen uiten toen hij, gelijk Berowne, dartel van het tintelend bloed, zich aan kwinkslagen en spotternij verzadigde:

His eye begets occasion for his wit:
For every object that the one doth catch
The other turns to a mirth-moving jest;
Which his fair tongue (conceit's expositor)
Delivers in such apt and gracious words,
That aged ears play truant at his tales,
And younger hearings are quite ravished;
So sweet and voluble is his discourse.

Berowne, dien hij als zich zelf had gekend, was thans een vreemdeling.

En de andere schepselen van zijn spel verschenen, met een bekende beweging, een wenk, een lach of een starren blik, beelden der mogelijkheden die zijn liefde in twintig jaren ontdekt had en bezielde.

De star-cross'd lovers of Verona. Zoo had hij kunnen sterven; schoon het van den aanvang

het merk des doods droeg, hun lot was zaligheid die nimmer wederkeerde. Het geluid van Juliet had hij in den droom gehoord, met wakende ooren hoort geen sterveling het:

My bounty is as boundless as the sea,
My love as deep.

Maar gelijk in het woud des avonds de bladeren plotseling ritselen en ruischen in de verte en de weemoedige wandelaar staat en luistert, zoo zweefden er dwaze wezentjes beneden en bliezen met fluitend gerucht gepeinzen weg: wat baat het hart, wat baat de wil indien feeën, schaduwen met de duurste eeden van minnaars, met de zoetste trouw van vriendinnen —

Two lovely berries, moulded on one stem —

een grapje kunnen maken? Gelukkige tijd toen het nog feeën waren en grapjes. Doch de bleeke kiem van het gevaar dat er sluimerde in de overeenkomst tusschen waanzin, liefde en poëzie had hij toen reeds bespeurd.

En een sterk man van verstand verrees, Richard Gloster, de felle trotsaard die niets achtte dan zichzelf:

Our aery buildeth in the cedar's top,
And dallies with the wind, and scorns the sun.

Zoo had hij eenmaal begeerd te wezen, zoo waren er meer uit zijn boezem geboren, Cassius, Iago, Edmund, mannen die meester over hun lot willen zijn.

Dan Philip Faulconbridge, broeder van Berowne en Mercutio, gespiet en welgemoed, een Engelschman met het hart van een eik.

En de goede Antonio, al te week, die reeds in de glorie der droefheid ging. Anderen als hij ondervonden in hun ouderdom hoe edelmoedigheid verraden wordt.

Een bloeiende tijd was het toen hij aan zoo vele, zoo verscheidene gestalten der verbeelding naam en plaats had te geven. Uit het zelfde luchtig niets waar Juliet en Robin Goodfellow hun bestaan ontvingen, rezen de gedaanten van King Richard; van den Jood die een mensch was; van Hotspur en Henry, prinsen beiden van jeugd en frankheid; van de duldzame vrouwen Desdemona, Isabella, Helena, Ophelia; van heel de zotte bent die in de Boar's Head in Eastcheap te zamen placht te zitten, de oude knaap het luidruchtigst natuurlijk, die eerwaardige ondeugd, die grijze ongerechtigheid, sir John van het oud kasteel, gemoedelijk als Faulconbridge, geestig als Touchstone, schelmsch

als Autolyceus, en met dat al even bezadigd van wereldwijsheid als het beste deel der kalme nijvere burgerij. Noemde niet Hamlet het doel van het spel: to hold the mirror up to nature?

Ja, vroolijkheid was er geweest, het volk had er dikwerf geschaterd in den Globe onder de heete middagzon. Daar waren nog Beatrice en Benedick, Dogberry, Evans, Kit Sly de ketel-lapper, Shallow, Malvolio, Viola en haar hertog; de teedere meisjes in het bosch van Arden met hun vriendinnenliefde te kuisch voor mannen-oogen, —

We still have slept together,
Rose at an instant, learn'd, play'd, eat together,
And wheresoe'er we went, like Juno's swans,
Still we went coupled and inseparab'le.

Toen vielen de bloesems. Dat was in den tijd dat hij nacht aan nacht waakte en zuchtte.

De hertog die onder het geboomte van Arden woonde werd door zijn naaste verbannen. De andere die nu naderde ontvlood vrijwillig den menschen om over de somberste vragen te denken. Deze wijsheid vond hij: What's yet in this that bears the name of life?

Grooter werden de gedaanten, zwaarder,

donkerder en smartelijker, hunne stemmen bevend van de teleurstelling die niet te helen of te vergeten is, die de haren vergrijst, het gebaar van velen hunner een afscheid, een verheven vaarwel. Lear, die kon getuigen dat hij een man was: more sinn'd against than sinning, deelde zijn koninkrijk om te rusten; zie hoe de slechten en de goeden streden en het lot hem verdoemde. Timon verliet het huichelend geslacht en zocht een graf bij de weenende zee. Macbeth had met bloed gespeeld en verloren: I have liv'd long enough. Hamlet bezweek te vroeg onder zijn zwaren plicht, een ander moest zijn verhaal voltooien, — the readiness is all. De brave Kent wist na wat hij gezien had niets te zeggen dan: I have a journey, sir, shortly to go. De jongsten, de sterksten vonden enkel smart in den tijd. Het oordeel der menschen is van hun lot immers vrucht en kiem te zamen. Allen vroegen wat de invloeden des hemels beduidden: de een geloofde aan de sterren, de sterren, de ander aan goden, rechters door geen verstand begrepen; de een aan voorzienigheid en de ander aan eigen kracht. De vroomste van hen, Edgar, kon niet meer dan herhalen: Ripeness is all.

Schoon in haar zonnigen praal was de bloe-

semende lente geweest toen jonge mannen de handen der maagden namen en uitgingen in de koele weiden om hun borst vol vreugde te maken en hun liederen te zingen; heerlijk als de dageraad hadden de wangen van maaiers en meisjes gebloosd hier op het land; tintelend van vrijheid en lust hadden de oogen gelonkt van de gezellen in Londen, tierelierend van zotternij met hun blanke bloeiende vrijsters; dichters in grooter aantal dan ooit voorheen hadden gezongen ter liefde van louter geluid. Een geluk, een roes, een bandeloosheid van begeerte en bedwelming was er gevaaren over al wie geboren werd in dien tijd van trompetgeschal toen de zuidenwind der Renaissance over Merrie Old England woei; toen de straffe wetten der kerk niet meer geloof en gedachten bepaalden, noch de plichten van iederen dag; toen de nieuw gevonden boeken leerden van schoonheid, vermaak en genot; toen dwingelanden arm werden en geringen rechten verkregen; toen er gewerkt kon worden voor brood niet alleen, maar voor fraaie kleederen en ruimer huizen, gezongen, gedanst en gespeeld om het kloppend hart te bedaren, gestreden om het uit de diepte wellend verlangen te verzadigen.

Maar de lente was vergaan. Wie gewerkt had, wie iets had voortgebracht, zag dat het schoon was, schoonheid was de bloem van al de liefde, vrijheidsbegeerte, kracht en tuchtelooosheid waarin het volk werd herboren. Maar de dagen van zorgeloosheid waren gedaan en een nieuwe tijd kwam aan de poort, rijper en diepzinniger, even vurig enforsch. En wie gespeeld en gezongen had en zijn kracht verbeuzeld zonder te leeren wat hij thans had te doen, wat hij gelooven moest, dien knikte de tijd een korten groet ten afscheid toe.

Dit had Shakespeare gedaan: meer dan twintig lange jaren gespeeld, Londen op het schouwtooneel vermaakt, dag aan dag, met heel zijn wezen. Zijn liefste geheimen, zijn menschenleed en dichtergeluk in verdichtsel uitgesproken, vele, vele menschenbeelden gevormd van zijn geestdrift, zijn wijsheid, zijn teederste verrukkingen, van de duizend ontroeringen die een ieder verstaat, van zijn wanhoop ten laatste. Wanhoop zoo doodelijk duister, dat of het einde moest volgen of een klaarder licht ontbloeien. De schatten der schoonheid vindt men niet zonder verlies en geeft men niet zonder verlies. Rust nochtans had hij nimmer verlangd. Niet om

te rusten was hij, die meer dan iemand van het menschelijk wonder had geopenbaard, naar het land zijner geboorte teruggekeerd, maar om te wachten, in de zekerheid van volbrachten arbeid, op datgene waar wie alles gaf wat er te geven is op hopen kan. Het geluk van den ouderdom.

En zacht vergingen de dagen in het stadje met zijn hooge olmen, zijn vloeiend riviertje, zijn rustige burgers, zijn metten en vesper. Den eigenaar van New Place zag men somtijds in Old Stratford wanneer de rogge op zijn land werd gemaaid. Soms, wanneer de grenzen der gemeentewelden weer duidelijk gemerkt moesten worden, vergezelde hij den baljuw of Thomas Greene in de klavervelden van Bishopton en Welcombe, welker tienden hij gepacht had. Ook zat hij wel in den Bear in Middle Row, of in den Pauw om het nieuwe bier te proeven met Sadler, Shaw en andere vrienden. Doch wie hem in zijn huis zocht werd door Mistress Ann Shakespeare naar den tuin gewezen. Daar was hij bezig met zijn zorgeloos neuriënde Judith.

In landelijke stedekens schonk men tegenwoordig weer aandacht aan den tuinbouw, die

sedert de onteigening der kloosters verwaarloosd was. En ook van de zijdeteelt had men groote verwachtingen, duizende moerbezieboomen werden in Warwickshire geplant.

De tuin van New Place, die zich uitstreckte van het huis in Chapel Lane tot bij den oever der rivier, was de grootste, de fraaiste van de stad, de vreugde van den eigenaar. Hij zelf plantte er een moerbezieboompje, omdat het met zorg behandeld moest worden. Gelijk een ander die de stemmen der planten hoorde en eenzaam levend het goede in alles zag, vond hij het behagen van zijn jongenstijd weder in wat er groeide uit de aarde. Appelen, noten, bessen en bramen waren het toenmaals geweest, klissen om guiterijen mee te doen, het geheimzinnig varenzaad om te tooveren, egelantier voor de meisjes wanneer het feest was in de langste dagen van den zomer. Thans beschouwde hij zorgvuldig de tierigheid der erwten, keurig zooals zij bij zijn vader in Henley Street plachten te staan, de penen en uien en raapjes, smakeelijke spijs zelfs voor Falstaff. Onder het lage muurtje langs den tuin van zijn buurman Anthony Nash groeiden de heilzame kruiden, lavendel en thijm, munt, marjolein en ruit — herb o' grace,

gelijk Ophelia het noemde. En zou een Stratfordian geen bloemen hebben? Vlak achter het huis, dicht bij de open venstertjes lagen de bedden: daar prijkte in den voorzomer de keizerskroon, een nieuweling die slechts kort te voren in het land was gekomen; daar bloeiden natuurlijk akeleien met hun duivenkopjes gelijkende kelken in zeldzame kleuren, anjelieren en rozen, en de zuiverste Madonna-lemies in de schaduw. In bloemen en gewassen, in de frischheid der natuur vond hij de schoonste beelden voor de stukken die hij nog schrijven zou.

Dat jaar toen zijn eerste kleindochter werd geboren — het was ook het jaar toen ginds in Londen onder de klok van Bow, in Bread Street, dezelfde straat waar de Mermaid stond, een ander dichter het leven ontving, die van het Paradijs zou zingen — zagen Hemyng, Condell en Burbage, op hun zomerreis in Stratford gekomen, hun kameraad terug. Er was een ouderwetsch maal zooals het behoorde, snoek uit den Avon, kapoentjes, kanarie-sect en muscadel; Jack, Hal en Dick dronken het heil van Will die weer de oude was, schertsend en vlug van tong, blozend van welgedaanheid. En zij verlangden dat hij hun een spel zou schrijven,

voor een comédie van Mr. William Shakespeare immers liep het altoos vol in den Globe.

Hij schreef het verhaal van een anderen Britschen koning die zijn kinderen verloor. Doch Cymbeline vond hen weder. De dagen van smart waren lang voorbij. Het verhaal van vrouwentrouw, door mannen onbegrepen; van het landleven dat den knapen de waarachtige vroomheid geeft.

De wereld is schoon als er een Imogen kan wezen, met het klare hart van Isabella, de duldzaamheid van Hermione, den smachtenden mond van Juliet, de koele hand van Portia, de kindelijke blijmoedigheid van Rosalind, en de stem van Cordelia, zacht, maar waar als der waarheid eenvoud. Imogen, beeld van wat de man bemint — hebben er inderdaad niet menschen geleefd die haar naam fluisterden met een heimlijke zucht? Zie hoe de dichter één klein vlekje dat er aan haar was als een zuiver kleinood wees:

On her left breast

A mole cinque-spotted, like the crimson drops
I' the bottom of a cowslip.

Guiderius en Arviragus, de ongetemde welpen in de heuvelen van Wales, spreken de weidsche

vreugde uit die Shakespeare vond onder den blauwen hemel over het land aan den Avon. Den afgod van goud kenden zij niet, slechts de grimmigheid der natuur vreesden zij, zonnehitte, bliksem en winterstorm. Toen een onbekende, Imogen in knapenbuis en hosen, een toevlucht zocht in hun grot, ontvingen zij haar als een goede fee, een engel, als een broeder. Are we not brothers? — So man and man should be, antwoordde zij die aan het hof had geleefd. En toen zij bij haar nederknielden in haar gewaanden dood, maakte de liefde van mensch tot mensch dichters en mannen van hen:

Thou shalt not lack

The flower that 's like thy face, pale primrose, nor
The azur'd harebell, like thy veins, no, nor
The leaf of eglantine, whom not to slander,
Ont-sweeten'd not thy breath. — —

Prithee, have done,

And do not play in wench-like words with that
Which is so serious. Let us bury him,
And not protract with admiration what
Is now due debt. To the grave!

Een ster van geluk was Imogen. De vader vond zijn kinderen weder, de man zijn vrouw.

En de wijze die in New Place woonde zag met zijn stille oogen zijn vrienden aan, luisterde

naar het liedje dat Judith zong bij haar werk in het achterhuis, naar het kalm geluid van Ann zijn vrouw, wanneer zij met den priester over de zonde sprak, en eenzaam staande in zijn groote goedheid verheugde hij zich in den zegen die iederen dag aan den hemel straalde, en er was eeuwigheid in zijn glimlach. Het verleden herinnerde hij zich als een donker verhaal, treurig zooals bij den winter past, het heden zag hij vol van rijp koren, zomerkoelte, bloemen-geur en muziek.

Toen op de hoeven rondom Stratford de schapen werden geschoren en hij naar het feest reed dat de landlieden er naar oud gebruik vierden, zag hij een nieuw spel, ook ditmaal weder van geluk dat verloren ging, doch opnieuw werd gegeven.

Klonk het niet als een sprookje dat de koning, in wien het vuur van den nobelen Moor gloeide zonder te branden, aan het eind van zijn leven ervoer hoe het leed door zijn zwakheid veroorzaakt in verblijding verkeerde, hoe zijn dwaasheid gezegend werd? Maar Leontes was oud geworden, Hermione had in zooveel jaren haar tranen vergeten, en voorwaar, de jonge menschen moesten dansen en zingen.

Perdita — de neiging naar zinnebeelden, reeds zichtbaar in het treurspel van Lear, werd duidelijker bij de vermeerdering der jaren en de menigte der gedachten, — evenals de zonen van Cymbeline groeide Perdita op daar waar de dieren grazen en de zon schijnt. Zij was inderdaad het verloren geluk. Een herder vond haar als klein wicht aan de kust van Bohemen, een weggeworpen schat. De man die haar daar had nedergelegd werd door een beer verscheurd. De tijd vloot. En toen eens op een dag Florizel, de prins van dat land, daar aan de kust met zijn valk jaagde, zag hij een jonkvrouw. En zij beminden elkander. In die streek was het gewoonte wanneer in de warme dagen de schapen werden geschoren, dat de herders, blozend van lustigheid, te zamen kwamen bij hun meester tot een feest en zich met de bloemen tooiden welke het schoonste meisje hun gaf. Toen nu de prins haar gekust had en op dit feest met haar de trouwgelofte zou doen, was Perdita de schoonste van allen. Zij verwelkomde de gasten, den ouden koning en zijn raadsheer, die er vermomd kwamen, aldus:

Give me those flowers there, Dorcas. Reverend sirs,
 For you there's rosemary and rue; these keep
 Seeming and savour all the winter long:
 Grace and remembrance be to you both,
 And welcome to our shearing! — —

Sir, the year growing ancient,
 Not yet on summer's death, nor on the birth
 Of trembling winter, the fairest flowers o' the season
 Are our carnations and streak'd gillivors,
 Which some call nature's bastards. — —

Here's flowers for you;
 Hot lavender, mints, savory, marjoram;
 The marigold that goes to bed wi' the sun,
 And with him rises weeping: these are flowers
 Of middle summer, and I think they are given
 To men of middle age. You're very welcome!

Bloemen voor iedereen. Toen bracht de tijd, die de dwalingen opheldert, het lieflijkste wat hij gemaakt had met bloemen gesmukt terug bij Hermione en den koning, die in zijn onwetendheid haar eenmaal versmaadde. Er was weer geluk voor de ouders, schoon hun stemmen zachter klonken, want de vergissing had Mamilus, het knaapje dat het sprookje droevig begon te vertellen, het leven gekost. Zulke sprookjes herinneren sommige menschen zich in hun ouderdom wanneer zij aan het verleden denken, en jonge lieden begrijpen hun glimlach niet.

Was het te verwonderen dat de vrienden in Bankside niet zooveel stukken voor den schouwburg van hun kameraad ontvingen als zij verlangden? Wanneer hem een nieuw treurspel gevraagd werd, schertste hij of haalde zijn schouders op en zweeg.

Doch in de stilte van Stratford had hij de kracht gekregen om de laatste waarheid welke hij kende nog uit te spreken, — in een spel daar hij niet anders kon dan spelen.

Het allerschoonste, het allerzuiverste van de menschen is hun liefde tot elkander. Miranda had behalve haren vader zelfs nooit menschen gezien, en de wereld deed zich als een wonder voor haar open toen zij zag hoe schoon zij waren. Prospero had te veel van de menschen beleefd, maar zijn kunst schonk hem den vrede niet en hij verlangde naar hen die waren als hij, zwakke stervelingen. Hij vergaf hun de smart die hij geleden had, die gelijk alles verging. De jonkman verschrok toen hij het tooverspel der geesten zag verzwinden, en de wijze bemoeidigde hem:

Be cheerful, sir:

Our revels now are ended. These our actors,
As I foretold you, were all spirits and
Are melted into air, into thin air:

And, like the baseless fabric of this vision,
 The cloud-capp'd towers, the gorgeous palaces,
 The solemn temples, the great globe itself,
 Yea, all which it inherit, shall dissolve,
 And, like this insubstantial pageant faded,
 Leave not a rack behind. We are such stuff
 As dreams are made on, and our little life
 Is rounded with a sleep.

Enkele jaren en de slaap zou volgen. Be
 cheerful, sir! Was het niet beter een speler te
 zijn met de spelers in den droom, dan een
 toovenaar? Hij brak zijn staf om als eenvoudig
 man te leven.

Bevrijding, van vrijheid klonk het refrein door
 heel het stuk. Aan het eind trad Prospero voor
 het volk, vragend of hij genoeg had vermaakt
 en voortaan gelijk Ariel zijn geest vrij mocht
 wezen:

As you from crimes would pardon'd be,
 Let your indulgence set me free.

In hetzelfde jaar dat Shakespeare zijn laatste
 schouwspel *The Tempest* schreef, verscheen in
 Engeland de Bijbel. De nieuwe tijd was gekomen.
 De taal zou getuigen van den zegen dien het
 volk ontving van den rijksten dichter en van

het heilig Boek, van het geloof aan schoonheid in dit leven, van het geloof aan latere zaligheid.

William Shakespeare beleefde gelukkige jaren als burger van Stratford-on-Avon. Zijn aandeel in den Globe-schouwburg, zijn landerijen met al wat er verbouwd werd, gaven hem de weinige bezigheden, de weinige zorgen die een vermoeid man het leven genoeglijk maakten. Hij had rechtsgedingen met stadgenooten; hij onderteekende een klacht de tienden betreffende; hij schonk geld om den grooten heirweg begaambaar te maken; hij beijverde zich voortdurend om te helpen voorkomen dat zijn lastige vriend John Combe de gemeenteweiden ten eigen nutte afsloot.

Maar hij schreef niet meer.

Soms deed hij zijn paard zadelen, gespte zijn degen aan en reed naar Londen om er zijn zaken te regelen. Zoo ging hij in Maart van het jaar toen zijn tweede broeder Richard stierf, en kocht een huis in Blackfriars, nabij den schouwburg van de Burbages. Den goeden ouden klank van de Bow-klok in Cheapside hoorde hij weder en hij zat weer als voorheen met vrienden in de Mermaid — Dekker, Marston, Heywood, Fletcher en de forsche Ben Jonson, heerschend

als een meester over de jongeren die den voormaligen speler van het koninklijk gezelschap nauwelijks of slechts bij name kenden, Webster, Massinger, Ford en Beaumont, de tooneelspelers Towley, algemeen bemind, en Taylor die Burbage reeds in de groote rollen verving.

Wanneer dan zijn kameraden lang bij hem aandrongen, dat hij toch weer een winstgevend spel voor hun schouwburg zou schrijven, beloofde hij goedmoedig gedurende zijn kort verblijf in de stad iets voor hen te doen indien een der jongeren hem helpen wilde. Zoo gebeurde het dat in den ochtend Fletcher bij hem kwam in de achterkamer van zijn herberg en met hem sprak hoe zij de geschiedenis van het land op het tooneel zouden vertoonen. De oudere gaf raad en de andere schreef, dikwerf des meesters eigen woorden. En voor Shakespeare terugkeerde naar Warwickshire ontving Burbage het handschrift van King Henry VIII.

Het was gedurende een voorstelling van Henry VIII, waarbij met buskruit het gebulder van geschut werd nagebootst, dat de Globe in brand geraakte en geheel vernield werd. Waarschijnlijk gingen ook de meeste handschriften van Shakespeare verloren.

Den volgenden zomer verbrandde een groot gedeelte van Stratford; New Place echter en het huis in Henley Street bleven ongedeerd.

In den herfst daarna reed hij weder naar Londen; wegens moeilijkheden, door den koop van zijn huis in Blackfriars ontstaan, moest hij voor den rechter verschijnen. En andermaal had gentle Will van zijn vrienden herhaalde vragen om een nieuw stuk aan te hooren, en weder zat hij des morgens met Rowley, Shirley of een ander jonkman, luisterend naar hun verzinsels, knikkend dat hun verzen zeer goed waren voor den schouwburg, en hen helpend gelijk hij in zijn jeugd door ouderen was geholpen. Pericles werd door Hemynge en Condell niet als van hem erkend waarschijnlijk wegens zulke medewerking.

In de lente vertrok hij. Hij had Londen voor het laatst gezien, en Bankside waar de nieuwe Globe stond, en de Mermaid.

Voor het laatst reed hij den weg naar Oxford, waar hij bij de Davenants, zijn vrienden van de Crown Inn, een bed gereed vond, — William Davenant, zijn petekind en bewonderaar, vertelde later hoe hij als jongen naast hem aan de hand liep, — voor het laatst keerde hij aan den Avon, aan Clopton Bridge van een reis terug.

Het was een goed jaar, een vredig jaar, dat laatste.

Op het Meifeest wandelde hij met zijn kleindochtertje Elizabeth door de straten, waar bekenden knikkend en glimlachend aan hun deuren stonden, om haar de bloemen en groene takken te laten zien die er prijkten den heiligen ter eere. De dagen van Robin Hood, van de Morris Dancers, van vroolijke vrijerij waarin ouden zich verlustigden, waren gedaan.

Bij den rondgang van het kerspel, zes weken na Paschen, schreed hij met de kleine Beth en zijn dochter Judith in den optocht langs de grenzen der gemeente, de jongens van de Grammar School met meester Aspinall vooraan, stil staande bij de zoogenaamde Evangelieboomen, waar Rogers de predikant uit den Bijbel las. En bij het gezang der jongens verder gaande in den stoet, wees hij het kind van de hoogten van Clopton, de vallei waar hun stadje lag met de gehuchten die tot Stratford behoorden: in het groote groene bosch van Arden woonden vroeger, toen hij klein was, de feeën; ginds tusschen Bishopton en Little Wilmcote placht hij de grootste bramen en hazelnoten te vinden; daar in Shottery wist hij een heuveltje waar

de thijm heerlijk bloeide en waar vroeger grootmoeder, toen zij klein was, zat te spelen.

In den heeten zomer zagen de knechts hem op hun oogstfeest, een beminnelijk heer met zijn opgestreken knevel, overblijfsel van voornamer Londensche manieren, en zijn hoog kaal hoofd. Ook het scharlaken buis onder den zwarten mantel was nog ouderwetsch, want zwart alleen gold thans als de dracht der brave Puriteinsche burgers van Stratford. En wanneer zij hun spelen begonnen en een der meisjes met gele korenaren en veldbloemen tooiden als godin van den oogst, hadden zij over hun meesters mildheid niet te klagen, schuimend bier werd hun uit de koele kannen geschonken en verse karwijkoeken konden zij van de bladen nemen zooveel zij wilden. Judith vergezelde hem altoos als er gezongen en gedanst werd en deed mee, en de vader zat glimlachend in de warme middagzon. Harvest Home was het feest van verbroedering.

En de herfst kwam, zooals immer aan den Avon, met een weligen bloei in de tuinen en overvloed van ooft op de najaarsmarkt.

En met de eerste scherpe ochtendwinden, de Novembarmisten, bleven de ouden en zwakken

te bed. Dat was een drukke tijd voor dokter Hall, die dagelijks uit moest rijden naar verre huizingen en in zijn boek nieuwe gevallen van influenza had te schrijven, de tertian ague, gelijk hij het noemde, welke hij met siroop van violen genas.

Maar met Kerstmis zat Shakespeare, die zich de laatste weken zwak had gevoeld, weer met zijn kleindochtertje op de knie bij het helder haardvuur, vertellend van de feeën, die op Kerstmorgen nergens ter wereld durven verschijnen, omdat de haan den ganschen heerlijken, gezonden nacht van vreugde kraait, verkondiger van het allerheiligste. De grootmoeder, de dokter en zijn vrouw, strikte lieden en afkeerig van bijgeloovige, heidensche verhalen, luisterden in verbaasde ontroering, hoe hij, die door zijn goddeloos beroep nooit een plichtsgetrouw Christen was geweest, zonder Bijbelsche woorden, verstaanbaar voor een kind, waarheid sprak van lijden en zaligheid. De blijde klokken van Guild Chapel en Holy Trinity speelden heel den dag, troepjes kinderen kwamen aan de deur van het rijke New Place hun liedjes zingen, in de straat klonken de kerstgroeten tusschen burens en voorbijgangers.

Na Driekoningen werden de voorbereidselen gemaakt voor het huwelijk van Judith en Thomas Quiney, den wijnkooper. Shakespeare lag soms te bed met koorts; of het door de regens kwam, door de misten, door de slechte riolen van Chapel Lane, dokter Hall wist het niet en zijn geneesmiddelen baatten weinig.

William Shakespeare maakte zijn testament.

Kort na het huwelijk zijner dochter kwamen Ben Jonson uit Londen en Michael Drayton, de dichter van Polyolbion, uit Clifford Chambers hem bezoeken. Ben vertelde het nieuws van de Mermaid en de schouwburgen. En zooveel werd er gesproken van dichters en spelers, tot laat in den nacht bij de zeldzame wijnen die Quiney uit zijn kelder had gehaald, en zoo luidruchtig klonken de stemmen, dat Mistress Ann den volgenden morgen haar hoofd schudde bij de argwanende vragen welke buurman Julian Shaw, de baljuw, deed.

Het was Will's laatste vroolijkheid geweest.

In Maart herzag en teekende hij zijn testament.

Enkele weken later stierf hij. Op den drie-en-twintigsten April 1616. De narcissen bloeiden in den tuin, aan den Avon, waar de eerste

nachtegaal reeds gehoord was, zochten de kinderen viooltjes.

Hij werd begraven in de kerk.

Er is een grafschrift, door hem zelf geschreven, in den steen gebeiteld:

Good frend, for Iesvs sake forbeare
To digg ye dvst encloased heare:
Blest be ye man y^t spares thes stones,
And cvrst be he y^t moves my bones.

Duizenden bloemen worden er ieder jaar in April over die woorden gelegd, en het is dan feest in het stadje van vreugde, spel en muziek.

Maar in gewone tijden is het vredig in Stratford. De zelfde vesperklok van voorheen luidt er nog iederen avond van de Guild Chapel, bij het torentje aan het water, waar een der schoonste stervelingen werd te ruste gelegd, gaat de wind door de olmen, kaal in den winter, groen in den zomer.

tot wie de sonnetten gericht zijn. De opdracht luidt: „To The onlie begetter of these insuing sonnets Mr. W. H. all Happinesse and that eternitie promised by our ever-living poet wisheth the well-wishing adventurer in setting forth. T. T.” — Er is veel geschreven over Mr. W. H. en over de beteekenis van het woord begetter. Men heeft daarbij vaak vergeten dat het een opdracht is van den drukker Thomas Thorpe, niet van Shakespeare. Degelijke geleerden beschouwen dan ook de identiteit als een onopgelost vraagstuk. Volgens de overlevering moet er vriendschap bestaan hebben tusschen Shakespeare en Southampton, aan wien *Venus and Adonis* en *The Rape of Lucrece* opgedragen waren; Rowe, die het van Davenant hoorde, Shakespeares would-be onwettigen zoon, verhaalt van een geschenk dat Southampton zijn vriend, of gunsteling in 1593 gegeven zou hebben. De tooneelspelers Hemynge, Condell, Burbage en Phillips niet medegerekend, is er van eenige andere verhouding van den dichter tot een vriend niets bekend. — In 1819 vermoedde iemand dat Mr. W. H. William Herbert beteekende, die in zijn tijd bekend was als Lord Pembroke; en in 1890 vermoedde een ander

dat dan de „dark woman” Mary Fitton was, een eerejuffer van Elizabeth en de minnares van Pembroke. Maar dit zijn gissingen. Een andere uitlegging van Mr. W. H. is dat deze letters zouden beduiden Henry Wriothsley (Southampton). Southampton werd echter evenmin bij zijn geslachtsnaam genoemd als Herbert. De koelbloedige Shakespeareans, die niet voorbijzien dat het een opdracht van den drukker was, zoeken in Mr. W. H. een copy-bezorger die den drukker de sonnetten, in afschriften reeds een poos van hand tot hand gaande, wist te verschaffen, en dat zij werden uitgegeven zonder kennis van den schrijver. Over de identiteit van vriend en vrouw mag men nu naar willekeur fantaseeren.

In de voorgaande schets wordt met den aanzienlijken vriend Southampton bedoeld. De opdrachten van Venus en van Lucrece, de overlevering van Rowe, Southamptons bekende schoonheid, zijn eenige gronden.

De vereenzelviging van des dichters aard met dien van Hamlet moge gebillijkt worden door het verschijnsel dat in zoovele stukken telkens en telkens Hamlet onder andere namen wederkeert. Romeo acht het grafgewelf een geschikte

plaats voor bespiegeling (Rom. & Jul. V. 3); evenals Macbeth en Hamlet is hij afkeerig van bloedvergieten (Good gentle youth, tempt not a desperate man, Rom. & Jul. V. 3; Of all men else I have avoided thee, Macbeth V. 7; I prithee take thy fingers from my throat, Hamlet V. 1). Jaques kent zijn eigenaardige droefgeestigheid, a most humourous sadness; uit den mond van Lear smeekt de gebroken Hamlet om voor waanzin behoed te worden; later als Prospero, heeft hij zijn eenige wijsheid teruggevonden. Zij die in Hamlet den dichter zien, den man van verbeeldingen, van geloof en twijfel, die den man van daden bewondert, begrijpen wel waarom de stem van Hamlet zoo vaak wordt gehoord.

Natuurlijk moet men Shakespeare ook in zijn andere schepselen zoeken, die, aan verwante eigenschappen kenbaar, in groepen bij elkander hooren. Zoo bijvoorbeeld: Autolycus, Falstaff, Touchstone; Berowne, Mercutio; Faulconbridge, Hotspur, Othello; Macbeth, Hamlet, Jaques; Lear, Timon; Isabella, Imogen, Hermione; Julia, Silvia, Portia, Rosalind; Perdita, Miranda.

* * *

Blz. 1. Versregel uit Marlowe's *Hero and Leander*, door Shakespeare aangehaald in *As you like it* III, 5.

Blz. 5. Shake-scene. Greene's *Groat's Worth of Wit bought with a Million of Repentance*, in 1592 kort voor zijn dood geschreven: „Yes, trust them not: for there is an up-start Crow, beautified with our feathers, that with his Tyger's Heart wrapt in a Player's Hide, supposes he is as well able to bumbast out a blank verse as the best of you; and being an absolute Johannes Factotum is in his own conceit the onely Shake-scene in a countrie.” Tyger's Heart zinspeelt vermoedelijk op een gedeeltelijke omwerking door Shakespeare van *Henry VI*.

Blz. 7. Stratford. Er staan nog verscheidene huizen uit de zestiende eeuw, o. a. het geboortehuis in Henley Street. Men weet alleen door overlevering dat hij daar geboren is. Van New Place, het huis dat hij in 1597 kocht en dat eertijds *The Great House* heette, bestaan alleen nog de grondvesten, zorgvuldig bewaard in een rustigen tuin waar een moerbezieboom groeit,

een afstammeling, zegt men, van den boom dien Shakespeare plantte.

Blz. 13. 1564 was een der hevigste pestjaren; dan 1593, 1603 nog heviger, en sedert keerde de pest bijna jaarlijks terug tot den grooten brand van Londen. 1603 vindt men beschreven in Dekker's *Wonderfull Yeare*. — Geboortedag: Volgens het kerkregister werd Shakespeare gedoopt 26 April, overeenkomende met 6 Mei nieuwe tijdrekening. Zijn sterfdag, 23 April, heet ook zijn geboortedag te zijn.

Blz. 13. Doopdoeken, *chrisom-cloth*, Henry V, II, 3. Het kind droeg dezen doek tot den eersten kerkgang der moeder.

Blz. 14. Wandversieringen, *painted cloths*: *Love's Labour's Lost* II, 2; *As you like it* III, 2; *Lucrece* 245. Er waren er twee in de nalatenschap van Mary Ardens vader.

Blz. 15. De najaarsmarkt, *Hiring Fair of Mop van Stratford* is een der weinige die nog in Engeland gehouden worden.

Blz. 16. Eerste tooneelvoorstelling. De reizende spelers waren verplicht wanneer zij in een stad kwamen den baljuw vergunning te vragen om te spelen en voor hem, in den Guild Hall, een vertooning te geven. Toen John Shakespeare baljuw was, 1568/69, speelden de Earl of Worcester's spelers in Stratford. Het beschreven stuk is *The Cradle of Security*, dat Wilton in zijn jeugd had zien spelen.

Blz. 18. De Grammar School, door Eduard VI gesticht, staat nog onveranderd zooals in Shakespeares tijd, het oude gildehuis. — Raadsels in *The Book of Riddles*. — Verlos-verban-je, base, *Cymbeline* II, 3. — Bramen zoeken, *Henry IV*, 1st. II, 4, a blackberry moocher, micher is een stukjesdraaier. — Synoniemen in de moedertaal: *L. L. L.* IV. 3; vragen en antwoorden volgens het boek, *L. L. L.* V. 1. — Heilige Schrift: Er waren veel trouwe Katholieken in Warwickshire. In 1605 kwamen enkele deelgenooten in de Gunpowder Plot in Clopton House bijeen. In sommige kerken van het graafschap werd na de verschijning van Cartwright's *Admonitions* de Puriteinsche dienst openlijk gevolgd.

Blz. 22. De vasten. Evenals de wolnijverheid beschermd werd door een wet bepalende dat een ieder op Zondag een muts moest dragen in Engeland vervaardigd van Engelsche wol, zoo trachtte de regeering na den afval van Rome nog de visscherij door de vasten te begunstigen. Het niet houden van de vasten werd later als een blijk van betrouwbaarheid beschouwd. Lear, I, 4.

Blz. 23. Lammerbierfeest, Winter's Tale IV, 2. Vergelijk leet-ale, church-ale, Whitsun-ale, bride-ale.

Blz. 24. Morris dancers kan men nog heden in Stratford zien. Zij worden in de spelen vaak genoemd: Gentlemen IV, 1; L. L. L. III, 1; Hobby Horse in Hamlet III, 2; Beaumont en Fletcher's Woman Pleased IV, 1. De Puriteinen hadden zich verzet tegen het optreden van Friar Tuck en van de Hobby Horse, vandaar het spotlied, het refrein waarvan: The Hobby Horse is forgot, een straatroep werd.

Blz. 29. Valkerij. Uitdrukkingen aan de valkenjacht ontleend waren in zwang, evenals rechts-

termen. Troil. & Cress. III, 2; Othello III, 3; Rom. & Jul. II. Jonson spot er mee, Every man in his Humour, I, 1.

Blz. 29. Een meisje in Temple Grafton, een gehucht in de nabijheid. De registers van het bisdom Worcester vermelden een bijzondere vergunning tot een huwelijk, gegeven aan William Shakespeare van Stratford-on-Avon en Anne Whately van Temple Grafton, en den dag daarna, 28 Nov. 1582, een andere, waar eveneens haast bij scheen te zijn, aan William Shakespeare en Anne Hathaway. De geleerden beweren dat er een schrijffout was van den klerk; fantasten maken er van dat William in moeilijkheden verkeerde met twee meisjes; dat de ouders van het eerste, voor den naam hunner dochter beducht, eene bijzondere en kostbare vergunning voor het huwelijk vroegen, en dat de vrienden van de tweede, dit hoorende, zich naar Worcester haastten om een vergunning voor een nog sneller huwelijk te vragen. Hoe het zij, de vergunning was kostbaar, William was achttien jaar en zijn vader arm. De inschrijving van de huwelijksvoltrekking heeft men nergens kunnen vinden, de bladzijde waar zij

gestaan kan hebben ontbreekt in het Worcester register. Een oud verhaal wil dat het huwelijk plaats had in Aston Cantlow; het kerkje daar is eens afgebrand en wat er van de registers is overgebleven heeft men nog niet volledig onderzocht. — Met de in de voorgaande bladzijden voorgestelde aanleiding tot het huwelijk zijn volstrekt niet alle biografen het eens: Velen meenen dat er niets onregelmatigs plaats had en staven dit door een precontract aan te nemen, een verloving die met een huwelijk gelijk stond. Dit zijn de brave lieden die niets dan braafs in hun afgod zien, en zoo ongeveer denken: Een hoogstaand man is zeer zedelijk; en moet een gelukkig huwelijk hebben gehad; zinnelijk was hij, toegegeven, althans in zijn jeugd; maar met de sexe kwam hij nooit buiten de perken; de traditie van Davenant (die zich zijn onwetigen zoon liet noemen) is een schandaal; eenmaal 's jaars bezocht onze dichter zijn echtgenoot en kinderen te Stratford, en keerde dan in Londen weer, waar hij, met zijn wonderlijk waarnemingsvermogen, door aanschouwing, verstand van mannen en vrouwen kreeg; dat van den appelboom, waaronder hij beschonken heet geslapen te hebben, dat van het drinkgelag

met Jonson en Drayton, is schaamteloos verzinsel.

Blz. 33. Het verhaal van de strooperij in Charlecote berust geheel en al op overlevering.

Blz. 34. Hamnet Sadler wordt in Shakespeares testament genoemd; hij en zijn vrouw Judith hielden ongetwijfeld de tweelingen ten doop.

Blz. 42. Vagebonden. De Poor Law van 1563 noemt onder vagebonden „fencers, bearwards, common players in interludes, and minstrels not belonging to any lord, jugglers, pedlars, tinkers, petty chapmen wandering about without license from the justices; scholars of the universities begging without license from the university authorities.”

Blz. 46. Voor de vriendschap van Marlowe zijn geen bewijzen. Een van de zeldzame zinspelingen op een tijdgenoot komt in *As you like it* III, 2 voor:

Dead shepherd, now I find thy saw of might: •
Who ever loved that loved not at first sight.

De herder was natuurlijk de dichter van *Come*

live with me and be my love! Van Dr. Faustus bestaat een uitnemende Hollandsche vertaling van Albert Verwey.

Blz. 51. De Mermaid. Men weet niet zeker of de ingang in Cheapside of in Bread Street was. In Bread Street werd in 1608 Milton geboren.

Blz. 51. De Steelyard werd in 1598 gesloten als vergelding voor de hulp die de Hanseaten den Spanjaarden boden, tevens als weermiddel tegen de verbanning der Engelschen uit Stade.

Blz. 51. De verkorte voornamen. Heywood zegt in Hierarchie of the Blessed Angels dat de nieuwere dichters bij hun voornamen worden genoemd:

Mellifluous Shakespeare, whose enchanting quill
Commanded mirth and passion, was but Will.

Blz. 52. In zijn voorrede tot Greene's Menaphon 1589 spreekt Nash over notarisklerken: „Yet English Seneca, read by candlelight, yields many good sentences, as Blood is a beggar, and so forth; and if you entreat him far, in a frosty morning, he will afford you whole hamlets, I should say, handfuls of tragical speeches.”

Wie was de notarisklerk? Men vermoedt dat Kyd toen reeds een Hamlet had geschreven.

Blz. 59. Er was een aardbeving in 1580. Romeo & Jul. I, 3.

Blz. 65. De godsdienstige herleving in het laatste tiental jaren der eeuw. De gestrengte vervolging door Whitgift van de Brownisten, of Separatisten. De eerste Puriteinsche bannelingen vestigden zich in Nederland.

Blz. 67. Bezoek aan Stratford. In 1594 kwamen de Lord Chamberlain's Players in Coventry. Dit was Shakespeares gezelschap.

Blz. 72. Hemynge en Condell woonden in Aldermanbury; de eerste had dertien kinderen. Shakespeare woonde, volgens een belasting-aanslag, voor 1595 en na 1597 in St. Helen's, Bishopsgate; daartusschen nabij den Bear Garden in Southwark. De jongste ontdekkingen van Wallace toonen aan dat hij van 1598 tot 1604 bij een zekeren Mountjoy woonde, op den hoek van Monkwell en Silver Streets, en dat hij ook later vermoedelijk daar vertoefde wanneer hij voor zaken uit Stratford in Londen kwam.

Blz. 73. Shakespeares wapen. Het wordt ernstig betwijfeld of hij werkelijk recht had een geslachtswapen te voeren. Het tweede verzoek aan den wapenkoning was niet om het wapen, maar om bevestiging van het recht het te voeren.

Blz. 73. De meening heerschte nog dat interest woeker was, en woekeraars werden Joden genoemd. In Lodge's Looking Glass for London and England leent iemand £ 40, ontvangt een vierde daarvan in geld en de rest in luitsnaren die bij verkoop £ 5. opbrengen. Men heeft lang gemeend dat er tusschen 1287 en 1652 geen Joden in Engeland waren; maar evenals in vroeger eeuwen reizende Joodsche handelaars zich soms Mooren of Arabieren noemden, zoo waren er ook thans verscheidene in Londen die uit Spanje afkomstig en vandaar naar de Nederlanden verhuisd, Hollanders heetten. De lijfarts van de koningin, Rodrigo Lopez, was een Jood. Om den haat tegen Spanje aan te wakkeren bracht Essex een zekeren Antonio Perez naar Engeland, die vreeselijke verhalen van Spaansche gruwelen deed. Kort daarna werd Doctor Lopez beschuldigd zich te hebben

laten omkoopen om zoowel de Koningin als Antonio Perez te vergiftigen. Bewijs was er niet, maar hij werd in Juni 1594 ter dood gebracht. Den 25sten Augustus daaraanvolgend werd *The Merchant of Venice* in *The Rose* opgevoerd, — tenminste, indien *The Venesyan Merchant* Shakespeare's stuk was. Behalve Marlowe's *Jew of Malta* was er nog een vroeger stuk *The Jew* geweest, door Stephen Gosson, *School of Abuse*, 1579, vermeld.

Blz. 75. Falstaff, oorspronkelijk Sir John Oldcastle genoemd (*Henry IV*, 1st, I, 1: Sir John of the old castle) was zeer bemind. Men heeft wel eens gemeend dat Chettle het model was.

Blz. 79. De heer leefde weelderig. Zie de beschrijvingen van Thomas Decker in *The Gull's Hornbook*, ed. Grosart.

Blz. 81. Duurder levensbehoefden. Er was geen verschil tusschen de loonen in 1560 en 1610, ofschoon de prijzen de helft gerezen waren.

Blz. 92. De sterrenwichelaar Dee. Hij reisde vaak naar het vasteland, en zijn boek *Stenago-*

graphia of Trithemius heet een handleiding voor geheimschrift te zijn.

Blz. 99. Het pestjaar 1603. De overheid zocht de oorzaak van de verwoestende ziekten immer in den vuilen toestand der achterbuurten buiten de muren, waar ook de schouwburgen stonden. De sterfte bedroeg dit jaar een vijfde van de Londensche bevolking. Andere vreeselijke kwalen waren „Gentle Correction” (influenza), „gaol fever” en „Fench pocks.”

Blz. 102. De King's Players ontvingen ieder $4\frac{1}{2}$ el rood laken om een mantel te maken voor den kroningsoptocht in 1604.

Blz. 108. Hekserijen. De wet van Henry VIII tegen duivelskunst („tricesimo tertio of Henry,” Jonson, Alchemist), in 1562 bevestigd, werd in 1604 herroepen en door een gestrengere vervangen, die in tachtig jaren ruim 70.000 menschen het leven kostte. — Met „de hekserijen van een vijftien jaar geleden” wordt bedoeld de Warboys Case van 1593.

Blz. 115. Deze vrienden werden in Shakespeares testament genoemd, of zij waren naaste bureu.

Blz. 139. Dit is de kleeding volgens het borstbeeld boven het graf in de kerk. Dit borstbeeld en de gravure van Droeshout in de eerste Folio zijn de meest betrouwbare beeltenissen; immers het eerste werd geplaatst met goedkeuring der verwanten, en het Droeshout portret, vermoedelijk gegraveerd naar een schilderij dat thans in de Memorial Library te Stratford hangt, werd in de eerste volledige uitgaaf door zijn vrienden Hemynge en Condell opgenomen.

Uitgaven van Shakespeares werken. Gedurende zijn leven werden, zonder zijn toestemming, door verschillende boekverkoopers zestien spelen gedrukt naar aantekeningen die zij in den schouwburg maakten. Dit zijn de Quartos.

In 1623 verscheen, in folio, de eerste volledige uitgave van zes-en-dertig spelen, bezorgd door Hemynge en Condell en gedrukt door Blount en Jaggard. Andere Folios volgden in 1632, 1663 en 1685.

Tot de beste nieuwe uitgaven, samengesteld naar den text van Quartos en Folio, behooren: Variorum edition van H. Furness; The Old Spelling Shakespeare, Furnivall; N. Delius; Cambridge ed. van Clark en Wright; Gollancs,

Leopold, Globe, Arden editions; en vooral ook de Shakespeare Head Press edition van Bullen. En kleinere: Temple, Clarendon Press, Morley.

De volgorde der stukken, zooals zij in de voorgaande schets is aangegeven, komt ongeveer overeen met de berekeningen van Dowden en Furnivall. Zij is met de jaartallen: *Love's Labour's Lost* 1589; *Gentlemen of Verona* 1590; *Comedy of Errors* 1591; *Rom. & Juliet* 1591; *Richard III* 1592; *Midsummernight's Dream* 1593; *Richard II* 1593; *King John* 1594; *Merchant of Venice* 1594; *I Henry IV* 1595; *II Henry IV* 1596; *The Taming of a Shrew* 1597; *Merry Wives of Windsor* 1598; *Henry V* 1598; *Much Ado about Nothing* 1599; *Twelfth Night* 1600; *All's Well That Ends Well* 1600; *Julius Caesar* 1601; *Hamlet* 1602; *Measure for Measure* 1603; *Troilus and Cressida* 1603; *Othello* 1604; *King Lear* 1605; *Macbeth* 1606; *Timon of Athens* 1606—07; *Anthony and Cleopatra* 1607; *Coriolanus* 1607—08; *Cymbeline* 1609; *Winter's Tale* 1610; *The Tempest* 1611.

BOEKEN OVER SHAKESPEARE
EN ZIJN TIJD:

- ABBOTT, A Shakespearean Grammar.
ARBER'S English Reprints, and Scholar's Library.
BRASSINGTON, Shakespeare's Homeland.
COLLIER, Annals of the Stage.
DEKKER'S Dramatic Works, and Prose Works,
ed. Grosart.
ELZE, William Shakespeare.
FLEAY, History of the Stage.
GREENE'S Clomplete Works, ed. Grosart.
HALL, Society in the Elizabethan Age.
HALLIWEL-PHILLIPS, Life of Shakespeare.
HARRISON'S Description of England.
HAZLITT, Shakespeare's Library.
HENTZNER, Travels in England.
HUME, The Year of the Armada.
JONSON'S Works, ed. Cunningham.
LEE, SIDNEY, Life of Shakespeare.
MADDEN, A Diary of Master William Silence.
MARLOWE'S Works, ed. Bullen.

ORDISH, Early London Theatres.

POLLARD, Shakespeare Folios and Quartos.

RYE, England as seen by Foreigners.

STOPES, Shakespeare's Warwickshire Contemporaries.

STOW, Survey of London.

THORNBURY AND WATFORD, Old and New London.

TRAILL, Social England.

SYMONDS, Shakespeare's Predecessors.

WARD, English Dramatic Literature.

WHEATLEY, London Past and Present.

WHELER, Account of the Birthplace of Shakespeare.

WISE, Shakespeare, His Birthplace and its Neighbourhood.

207

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

Los Angeles

This book is DUE on the last date stamped below.

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

AA 000 369 397 5

